Analýza vývoja dopadov hospodárskej krízy na MSP

OBSAH

Úvod ... 3

1. Analýza východiskového stavu MSP pred hospodárskou krízou ... 4

Analýza vybraných ukazovateľov ... 4

2. Vývoj a priebeh dopadov hospodárskej krízy na MSP od jej vypuknutia po súčasnosť 8

Zdroje krízy ... 8

Rizikové faktory ... 8

Vplyv makroprostredia ... 9

Odraz krízy vo vybraných indikátoroch MSP ... 11

Vývoj počtu MSP ... 14

Dostupnosť úverov pre MSP ... 15

3. Vnímanie krízy malými a strednými podnikmi v SR ... 18

Úvodné informácie ... 18

Identifikácia krízy ... 18

4. Analýza opatrení, prijatých vládou SR ... 24

5. Návrhy ďalších podporných opatrení pre MSP ... 33

Filozofia prijímania ďalších opatrení ... 34

Odporúčania OECD ... 35

Opatrenia na podporu domáceho dopytu ... 36

Opatrenia na sledovanie dopadov hospodárskej krízy na MSP ... 36

Záver ... 37

Úvod

Malé a stredné podniky zohrávajú v slovenskom hospodárstve významnú a nezastupiteľnú úlohu, ktorá sa odzrkadľuje najmä v ich podiele na celkovej zamestnanosti a tvorbe pridanej hodnoty. Napriek svojej vysokej pružnosti a schopnosti vyplniť medzery na trhu, majú ťažší prístup ku zdrojom financovania a sú veľmi zraniteľné výkyvmi prostredia a neočakávanými zmenami.

Súčasná hospodárska kríza predstavuje závažný externý šok, ktorý ohrozuje malé a stredné podniky na Slovensku. Hospodársky boom v posledných rokoch motivoval malé a stredné podniky k vyššiemu investovaniu a dlhodobejším investíciám. V súčasnosti pri zmenených podmienkach na trhu sa mnohé investície javia ako nerentabilné. Pokles dopytu, tržieb a nižšia návratnosť investícií spôsobuje problémy so splácaním úverov a tiež záväzkov voči dodávateľom a zamestnancom. To vytvára vlnu druhotnej platobnej neschopnosti, ktorá zasahuje ďalšie podniky a ohrozuje ich fungovanie.

Banky reagujú na novú situáciu zvýšenou opatrnosťou pri poskytovaní úverov, čím sa ešte viac zhoršuje prístup malých a stredných podnikov k financovaniu a získaniu potrebnej likvidity pre svoj chod. Malé a stredné podniky sú teda na Slovensku pod tlakom z dvoch strán. Jedna je strana dopytu a druhá strana financovania. Napriek vysokým rizikám to však môžu byť práve malé a stredné podniky, ktoré najvýznamnejšie prispejú k ozdraveniu slovenského hospodárstva. Svojou schopnosťou rýchlo sa prispôsobiť dokážu rýchlo reagovať na nové podmienky na trhu a upravovať svoju produkciu podľa zmenených potrieb odberateľov či konečných spotrebiteľov. Dopad krízy na malé a stredné podniky na Slovensku preto treba starostlivo monitorovať a vyvíjať aktivity na jeho zmiernenie a rýchle ozdravenie tohto strategického segmentu.

Cieľom predkladaného materiálu je poskytnúť relevantné informácie pre pochopenie dopadu krízy na malé a stredné podniky na Slovensku a podporiť prijímanie kvalifikovaných rozhodnutí na ich zmiernenie. Materiál obsahuje vo svojej prvej časti analýzu východiskového stavu MSP pred hospodárskou krízou, ktorá je založená najmä na posúdení dostupných štatistických dát z obdobia tesne pred začiatkom krízy. Druhá časť zachytáva vývoj a priebeh dopadu hospodárskej krízy na MSP od jej vypuknutia po súčasnosť. Identifikuje zdroje krízy a rizikové faktory, ktoré prehlbujú jej dopady. Analyzuje vplyv makroprostredia a podrobnejšie sa venuje odrazu krízy vo vybraných indikátoroch malých a stredných podnikov, osobitne analyzuje vývoj počtu MSP a dostupnosť úverov pre MSP.

Tretia časť dokumentu obsahuje závery prieskumu o vnímaní krízy malými a strednými podnikateľmi v SR. Podniky odpovedali na otázky týkajúce sa presnejšej identifikácie krízy, pociťovania jej dopadov, spôsobov ako na krízu reagujú a tiež ich očakávaní do budúcna. Štvrtá časť dokumentu analyzuje opatrenia prijaté Vládou SR na zmiernenie dopadov krízy z pohľadu ich vplyvu na MSP. Posledná piata časť dokumentu sa venuje ďalším možnostiam a opatreniam, ktoré by mohli pomôcť zmierniť negatívne dopady krízy na malé a stredné podniky na Slovensku.

1. Analýza východiskového stavu MSP pred hospodárskou krízou

Napriek tomu, že viaceré americké banky vykazovali problémy už v roku 2007, je možné za začiatok finančnej krízy označiť september 2008, kedy ich problémy boli korunované krachmi. Finančná kríza sa postupne kvôli nedostatku likvidity a rapídnemu prepadu dopytu premenila na globálnu hospodársku krízu, ktorá s určitým oneskorením zasiahla aj Slovensko. Jej najvýraznejšie prejavy je však možné očakávať až v súčasnosti, v roku 2009.

Pre analýzu východiskového stavu malého a stredného podnikania na Slovensku pred hospodárskou krízou bude slúžiť tretí kvartál roku 2008, ktorý je posledným kvartálom, ktorý nie je výraznejšie dotknutý krízou. Analyzované budú dostupné relevantné štatistické dáta, ktoré popisujú stav MSP v SR. Hlavným zdrojom dát je Štatistický úrad SR a najmä jeho štvrťročné Štatistické správy o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR

Veľkostná kategorizácia podnikov používaná v tejto podkapitole a aj celej analýze je v súlade s odporúčaním Európskej komisie č. 2003/361/EC platným od 1. 1. 2005. Kategória MSP je tvorená podnikmi s počtom zamestnancov menším ako 250 a kategória veľkých podnikov zahŕňa podniky s počtom zamestnancov 250 a viac. V rámci kategórie MSP sa rozlišujú mikropodniky (0 - 9 zamestnancov), malé podniky (10 - 49 zamestnancov) a stredné podniky (50 - 249 zamestnancov). V prípadoch, kde sa nerozlišuje samostatne kategória mikropodnik, sa zaraďujú medzi malé podniky všetky podniky s počtom zamestnancov 0 - 49. Kritérium počtu pracovníkov nie je jediné charakterizujúce MSP. Zohľadňujú sa tiež kritériá výšky obratu, hodnoty aktív a vlastníckej štruktúry. Vzhľadom nedostupnosť aktuálnych dát v triedení podľa všetkých kritérií MSP, berie materiál za relevantné kritérium počet zamestnancov.

Analýza vybraných ukazovateľov

K 30. 9. 2008 bolo na Slovensku evidovaných spolu 109 867 podnikov. 91,6 % podnikov tvorili malé a stredné podniky (100 662). Podrobnejšie je možné vyčleniť mikropodniky 73,6 % (80 870), malé podniky 15,5 % (16 979), stredné podniky 2,6 % (2813) a veľké podniky 0,6 % (659). Z hľadiska odvetvovej klasifikácie ekonomických činností podniká najviac mikropodnikov v odvetví Veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel, motocyklov a spotrebného tovaru (38 547) a Nehnuteľnosti, prenájom a obchodné činnosti (30 040). Najväčší počet malých podnikov je rovnakých odvetviach a tom istom poradí (s počtom 30 567 a 22 957 podnikov). Stredné podniky sú tiež najpočetnejšie v odvetví Veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel, motocyklov a spotrebného tovaru (4 992) a následne v Priemyselnej výrobe (3 585). Podrobnejšie informácie a porovnanie MSP a veľkými podnikmi na Slovensku poskytuje tabuľka č. 1.

Tabuľka č. 1: **MSP podľa odvetvovej klasifikácie ekonomických činností**

Štatistická odvetvová klasifikácia	Podniky	mikro		malé		stredné		veľké	
ekonomických činností - počet k 30. 9. 2008	spolu 1)	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Podniky spolu	109 867	80 870	73,6	16 979,0	15,5	2 813	2,6	659	0,6
v tom									
Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a lesníctvo;rybolov, chov rýb	4 615	2 920	63,3	1 115,0	24,2	249	5,4	9	0,2
Ťažba nerastných surovín	140	72	51,4	40,0	28,6	21	15,0	4	2,9
Priemyselná výroba	12 412	6 939	55,9	3 585,0	28,9	1 114	9,0	334	2,7
Výroba a rozvod elektriny, plynu a vody	333	141	42,3	111,0	33,3	49	14,7	19	5,7
Stavebníctvo	7 994	5 416	67,8	1 892,0	23,7	271	3,4	25	0,3
Veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel, motocyklov a spotrebného tovaru	38 547	30 567	79,3	4 922,0	12,8	345	0,9	73	0,2
Hotely a reštaurácie	3 807	2 575	67,6	944,0	24,8	60	1,6	5	0,1
Doprava, skladovanie	4 283	3 139	73,3	711,0	16,6	141	3,3	44	1,0
Pošty a telekomunikácie	245	186	75,9	24,0	9,8	15	6,1	8	1,6
Finančné sprostredkovanie	762	559	73,4	101,0	13,3	43	5,6	22	2,9
Nehnuteľnosti, prenájom a obchodné činnosti	30 040	22 957	76,4	2 814,0	9,4	335	1,1	55	0,2
Verejná správa a obrana; povinné sociálne zab.	2	-	-	1,0	50,0	1	50,0	0	0,0
Školstvo	815	633	77,7	101,0	12,4	7	0,9	0	0,0
Zdravotníctvo a sociálna pomoc	3 428	2 985	87,1	239,0	7,0	82	2,4	51	1,5
Ostatné spoločenské, sociálne a osobné služby	2 444	1 781	72,9	379,0	15,5	80	3,3	10	0,4

1) zahŕňa aj podniky s nezisteným počtom zamestnancov
Zdroj: Štatistický úrad SR

Jedným z najdôležitejších ukazovateľov, ktorý vypovedá o význame malých a stredných podnikov je ich podiel na zamestnanosti. Podľa štvrťročného štatistického výkazníctva sa v treťom štvrťroku 2008 podieľali živnostníci na zamestnanosti na úrovni 29,8 % (678 333 osôb), mikropodniky vo výške 5,9 % (134 139 osôb), malé podniky prispeli 16,5 % (376 420 osôb), stredné podniky 17,5 % (399 059 osôb) a veľké podniky 30,3 % (688 508 osôb). Zamestnanosť v porovnaní s 3. kvartálom 2007 rástla vo všetkých veľkostných skupinách podnikov s výnimkou mikropodnikov, kde klesla o 10 %. Informácie k danému indikátoru sumarizuje tabuľka č. 2.

Tabuľka č. 2: **Zamestnanosť podľa veľkostných skupín podnikov v 3. kvartáli 2008**

Podniky	Zamestnanosť	štruktúra v %
mikro	134139	5,9
malé	376420	16,5
stredné	399059	17,5
veľké	688508	30,3
Živnostníci	678333	29,8
SPOLU	2276459	100

Zdroj: Štatistický úrad SR

Dôležitým indikátorom je ukazovateľ vytvoreného zisku nefinančných korporácií, ktorý zachytáva údaje z podnikového výkazníctva pred zdanením. Na celkovom vytvorenom zisku v 1. až 3. kvartáli 2008 sa podieľali mikropodniky 14,1 % (33 443 mil. Sk, b.c.), malé podniky 25,5 % (60 542 mil. Sk, b.c.), stredné podniky 15,7 % (37 372 mil. Sk, b.c.) a veľké podniky na úrovni 44,7 % (106 491 mil. Sk., b.c.). V porovnaní s výsledkami v 1. až 3. štvrťroku 2007 ziskovosť rástla u malých a stredných podnikov. Mikropodniky a veľké podniky zaznamenali pokles ziskovosti. Informácie k danému indikátoru sumarizuje tabuľka č. 3.

Tabuľka č. 3: **Vytvorený zisk nefinančných korporácií v 1. – 3. kvartáli 2008**

Podniky	Vytvorený zisk v mil. Sk	štruktúra v %
mikro	33443	14,1
malé	60542	25,5
stredné	37372	15,7
veľké	106491	44,7
SPOLU	237848	100

Zdroj: Štatistický úrad SR

Na hrubej produkcie nefinančných korporácií v 1. až 3. kvartáli 2008 sa mikropodniky podieľali 6,4 % (155 426 mil. Sk, b.c.), malé podniky na úrovni 15,3 % (374 686 mil. Sk, b.c.), stredné podniky 19,7 % (481 838 mil. Sk) a viac ako polovicu hrubej produkcie nefinančných korporácií vyprodukovali veľké podniky, konkrétne 58,6 % (1428 633, b.c.). Všetky veľkostné kategórie s výnimkou mikropodnikov zaznamenali medziročný nárast oproti 1-3 kvartálu 2007, najvyšší nárast hrubej produkcie bol u malých podnikov s počtom zamestnancov 10-19 vo výške 53,6 %. Hrubá produkcia mikropodnikov poklesla o 2,1 %. Informácie k danému indikátoru sumarizuje tabuľka č. 4.

Tabuľka č. 4: **Hrubá produkcia nefinančných korporácií v 1. – 3. kvartáli 2008**

Podniky	Hrubá produkcia v mil. Sk	štruktúra v %
mikro	155429	6,4
malé	374686	15,3
stredné	481838	19,7
veľké	1428633	58,6
SPOLU	2440586	100

Údaje z podnikového výkazníctva, v bežných cenách vrátane kvázikorporácií

Zdroj: Štatistický úrad SR

Vo výške pridanej hodnoty nefinančných korporácií dosahovali malé a stredné podniky lepšie výsledky ako v hodnotení hrubej produkcie. Vyprodukovaná pridaná hodnota mikropodnikov tvorila v 1. až 3. kvartáli 2008 12,1 % (87 234 mil. Sk, b.c.) celkovej vytvorenej pridanej hodnoty v národnom hospodárstve. Malé podniky sa na nej podieľali na úrovni 21,7 %

(156 221 mil. Sk, b.c.), stredné podniky na úrovni 20,4 % (147 019 mil. Sk, b.c.) a veľké podniky menej ako polovicou na úrovni 45,8 % (329 894 mil. Sk, b.c.). Všetky uvedené kategórie zaznamenali nárast tvorby pridanej hodnoty oproti 1. – 3. kvartálu 2007. Najväčší nárast opäť dosiahla kategória malých podnikov, resp. ich podkategória s počtom zamestnancov 10-19 a to na úrovni 46,6 %. Informácie k danému indikátoru sumarizuje tabuľka č. 5.

Tabuľka č. 5: **Pridaná hodnota nefinančných korporácií v 1. – 3. kvartáli 2008**

Podniky	Pridaná hodnota v mil. Sk	štruktúra v %
mikro	87234	12,1
malé	156221	21,7
stredné	147019	20,4
veľké	329894	45,8
SPOLU	720368	100

Údaje z podnikového výkazníctva, v bežných cenách vrátane kvázikorporácií

Zdroj: Štatistický úrad SR

Pri analýze indikátora tvorby hrubého fixného kapitálu za 1. až 3. kvartál 2008 je možné zistiť, že na celkovom úhrne 353 786 mil. Sk sa podieľali mikropodniky 6,1 % (21 496 mil. Sk, b.c.), malé podniky 9,5 % (33 651 mil. Sk, b.c.), stredné podniky na úrovni 16,3 % (57 749 mil. Sk, b.c.), veľké podniky vytvorili 43,7 % (154 584 mil. Sk, b.c.) a domácnosti 24,4 % (86 306 mil. Sk, b.c.). Tvorba hrubého fixného kapitálu v sledovanom období pozvoľna rástla oproti rovnakému obdobiu predchádzajúceho roka. Výnimku tvorili len stredné podniky, ktorých vytvorená hodnota hrubého fixného kapitálu poklesla o 10,1 %. Informácie k danému indikátoru sumarizuje tabuľka č. 6.

Tabuľka č. 6: **Tvorba hrubého fixného kapitálu nefinančných korporácií v 1. – 3. kvartáli 2008**

Podniky	Tvorba HFK v mil. Sk	štruktúra v %
mikro	21496	6,1
malé	33651	9,5
stredné	57749	16,3
veľké	154584	43,7
domácnosti	86306	24,4
SPOLU	353786	100

Zdroj: Štatistický úrad SR

2. Vývoj a priebeh dopadov hospodárskej krízy na MSP od jej vypuknutia po súčasnosť

Zdroje krízy

Doľahnutie krízy na malé a stredné podniky na Slovensku spôsobili 2 kľúčové faktory, ktorých vplyv bol transponovaný prostredníctvom tesného napojenia slovenského hospodárstva na zahraničné trhy.

Prvým zdrojom sú finančné trhy. Bublina na globálnych finančných trhoch a toxické aktíva bánk spôsobili problémy s likviditou a nedôveru. Napriek dobrej východiskovej pozícii slovenského bankového systému nastalo zvýšenie ostražitosti pri poskytovaní úverov, čo sa následne dotklo malých a stredných podnikov, najmä vo forme zhoršenia prístupu k cudziemu kapitálu a tiež zvýšenia nákladov na dlh.

Druhým kľúčovým faktorom bol expanzívnou politikou motivovaný globálny ekonomický rast. Problémy so splácaním úverov a obmedzenie spotreby sa prejavili v zníženom globálnom dopyte, ktorý vzhľadom na exportnú orientáciu našej ekonomiky zasiahol aj slovenské malé a stredné podniky.

Kríza teda zasiahla malé a stredné podniky dvojnásobne. Na jednej strane poklesom dopytu, objednávok a zhoršeným odbytom, čo sa prejavilo v znížení tržieb a zhoršení rentability uskutočnených investícií. Na strane druhej majú malé a stredné podniky problémy s prístupom k zdrojom financovania, najmä banky a iné finančné inštitúcie sprísňujú úverové štandardy, tým sa zvyšuje náročnosť získania úveru i náklady na jeho splácanie. Z výsledkov prieskumu, prezentovaného v tretej časti tohto materiálu, jednoznačne vyplýva, že ešte väčším problémom pre malé a stredné podniky, než je úverové financovanie, je pritom znateľne zhoršená platobná disciplína medzi podnikateľskými subjektami.

Výsledkom takéhoto dvojitého tlaku na malé a stredné podniky môžu byť problémy so solventnosťou a bankroty. Tým sa odvaľuje snehová guľa problémov so splácaním svojich záväzkov, druhotnej platobnej neschopnosti a problémov u podnikov naprieč sektormi.

Rizikové faktory

Existujú 3 signifikantné rizikové faktory, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť závažných problémov u podnikov. Sú nimi:

- prepojenie so zahraničnými trhmi,
- produktová orientácia MSP,
- a dĺžka návratnosti investícií.

Slovenské hospodárstvo nebolo v posledných rokoch poznačené ani vlastnou expanzívnou fiškálnou politikou ani úverovou stimuláciou špecifických odvetví. Slovenský dopyt je možné označiť za zdravý a kríza sa našich podnikov dotkla najmä z dôvodu vysokej naviazanosti na zahraničné trhy. Exportujúce firmy teda budú zasiahnuté krízou vo väčšej miere ako firmy

orientované na domáci trh. To platí tiež v prípade, že firma nepredáva do zahraničia priamo, ale jej produkcia vstupuje do exportu sprostredkovane cez jej odberateľov.

Nižší nákupný apetít, vyššia neistota na trhu a problémy spôsobené rastúcou nezamestnanosťou sa najsilnejšie prejavujú na poklese dopytu po luxusných, resp. nie nevyhnutných statkoch. Malé a stredné podniky, ktoré sa orientujú na výrobu či poskytovanie takéhoto typu produktov a služieb, budú zasiahnuté silnejšie ako ostatné. To isté platí na medzipodnikovom trhu. Pokiaľ firma poskytuje služby, ktoré nie sú nevyhnutné na prevádzkovanie hlavného podnikateľského zámeru objednávateľa, sú viac ohrozené kvôli znižovaniu nákladov odberateľa. Niektoré veľké firmy na Slovensku už napríklad ohlásili rozviazanie vzťahov so subdodávateľmi údržbárskych a pomocných prác, a ich výkonom poverili vlastných zamestnancov, ktorí by inak v čase zníženej produkcie neboli vyťažení.

Dĺžka investícií, resp. očakávaná doba návratnosti investícií je rozhodujúca vzhľadom na zásadnú zmenu podmienok na trhu. Podniky, ktoré sa rozhodli pre dlhodobé investície v posledných rokoch, na základe predchádzajúceho pozitívneho hospodárskeho vývoja, budú mať značnejšie problémy ako firmy realizujúce investície s kratšou očakávanou návratnosťou. Neočakávaný pokles dopytu sa môže prejaviť nielen v znížení, ale dokonca aj v úplnej strate rentability investícií. Na druhej strane, tento konkrétny problém sa dotýka najmä stredných a väčších podnikov, ktoré podnikajú v investične náročnejších odvetviach.

Vplyv makroprostredia

Dopad krízy na podniky signalizujú informácie zverejňované Štatistickým úradom SR. Podľa rýchleho odhadu ŠÚ SR sa *v* 1. štvrťroku 2009 vytvoril hrubý domáci produkt (HDP) v objeme 14 678,4 mil. eur. V porovnaní s 1. štvrťrokom 2008 reálne klesol v stálych cenách o 5,4 % (v bežných cenách o 5,9 %). Po očistení výsledkov o sezónne vplyvy sa v 1. štvrťroku 2009 vytvoril hrubý domáci produkt v objeme 11 532,4 mil. eur (v stálych cenách vypočítaných reťazením objemov) a oproti 1. štvrťroku 2008 klesol o 6 %.

Graf č. 1: **Vývoj HDP v SR od 1. kvartálu 2007 po 1. kvartál 2009**

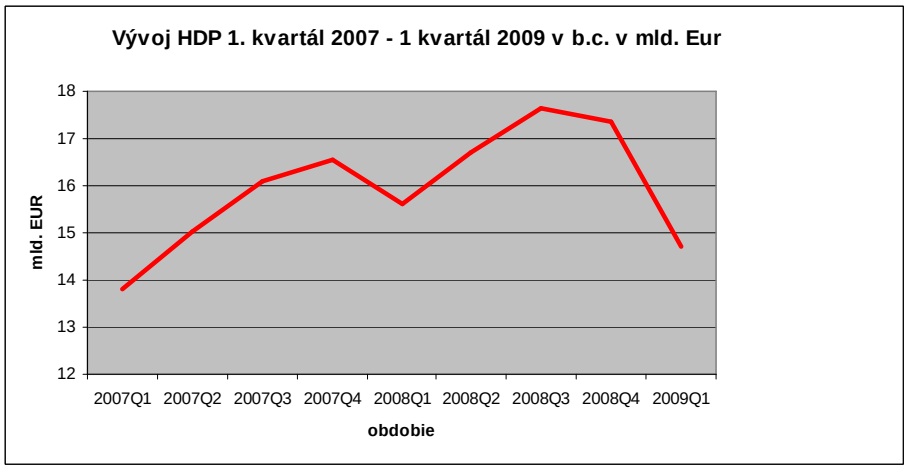

Zdroj: Štatistický úrad SR. Údaje za 1. kvartál 2009 podľa rýchleho odhadu. Prepočet konverzným kurzom.

Slovenské podniky utrpeli najmä kvôli markantnému výpadku v zahraničnom obchode. Podľa údajov štatistického úradu dosiahol marci 2009 celkový vývoz tovaru 3 352 mil. eur, oproti

marcu 2008 klesol o 20,1 %. Celkový dovoz tovaru sa znížil o 23,1 % na 3 270,1 mil. eur. Za tri mesiace sa v porovnaní s rovnakým obdobím minulého roka sa pritom znížil celkový vývoz tovaru o 28,6 % na 9 089,3 mil. eur a celkový dovoz o 28,2 % na 9 140,6 mil. eur

Graf č. 2: **Vývoj zahraničného obchodu SR v mesiacoch apríl 2008 až marec 2009**

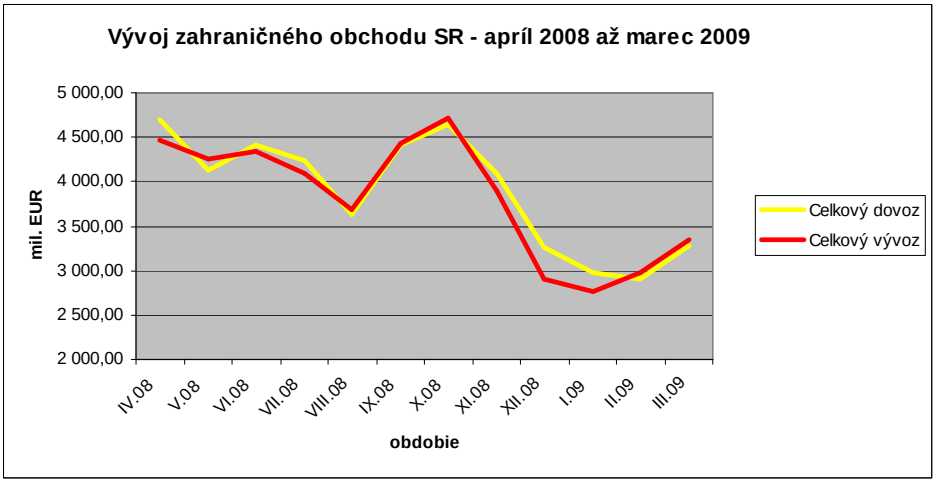

Zdroj: Štatistický úrad SR

Celková zamestnanosť v referenčnom období dosiahla 2 199,9 tis. osôb. V porovnaní s rovnakým obdobím roka 2008 klesla o 0,4 %. Celková zamestnanosť po sezónnej analýze dosiahla 2 227 tis. osôb a medziročne ostala na rovnakej úrovni. Vzhľadom na naštartovaný trend v posledných 2 rokoch a tiež vývoj v prvom štvrťroku 2008 je možné aj tento stav považovať za výraznú odchýlku od očakávaní podnikov a naznačeného trendu.

V mesiacoch január až marec 2009 firmy reagovali na zhoršenie svojej pozície na trhu prepúšťaním zamestnancov. V medziročnom porovnaní marec 2009 - marec 2008 vzrástla zamestnanosť len v odvetví stavebníctva (105,1 %), v doprave a skladovaní (102 %) a v poštových, informačných a komunikačných službách (103,9 %). Zamestnanosť najvýraznejšie medziročne poklesla vo veľkoobchode (77 %), ďalej v reštauračných činnostiach a pohostinstve (80,6 %), v priemysle (86,7 %), pri predaji a oprave motorových vozidiel (90 %), v ubytovacích službách (92,5 %) a o 2,2 p. b. tiež klesla v maloobchode (97,8 %). Podrobnejší medziročný vývoj v mesiacoch január až marec 2009 zachytáva tabuľka č. 7.

Tabuľka č. 7: **Indexy zamestnanosti vo vybraných odvetviach podľa mesiacov v roku 2009**

Mesiac	Priemysel	Stavebníctvo	Predaj a opravy motor. vozidiel	Veľkoobchod, okrem motor. vozidiel	Maloobchod, okrem motor. vozidiel-	Ubytovanie	Činnosti reštaurácií a pohostinstiev	Doprava a skladovanie	Poštové služby, informácie a komunikácia	Vybrané trhové služby
1.	93,2	106,7	92,1	82,3	98	88,5	84,9	105,9	109,1	102,4
2.	90	106,6	91,4	80,2	98	95,4	85,5	105,7	106,1	98
3.	**86,7**	**105,1**	**90**	**77**	**97,8**	**92,5**	**80,6**	**102**	**103,9**	**95,3**
1. - 3.	*89,9*	*106,1*	*91,2*	*79,8*	*98*	*92,1*	*83,6*	*104,5*	*106,3*	*98,5*

Rovnaké obdobie predchádzajúceho roku = 100; Zdroj: Štatistický úrad SR

Nepružnosť nominálnych miezd smerom nadol je jedným z problémových faktor pre ozdravenie a reštrukturalizáciu hospodárstva. Na rozdiel od indexov zamestnanosti v jednotlivých odvetviach nominálne mzdy nezaznamenali medziročný pokles. Úspory mzdových výdavkov podniky zrejme realizujú vo väčšej miere prepúšťaním ako znižovaním miezd. Pri porovnaní marec 2009 – marec 2008 je najvyššia odchýlka pri ubytovacích službách (111,6 %), poštových, informačných a komunikačných službách (108,7 %) a pri vybraných trhových službách (105,3 %). Ostatné odvetvia majú priemerné mzdy medziročne vyššie o 1-4%. Podrobnejší medziročný vývoj v mesiacoch január až marec 2009 zachytáva tabuľka č. 8.

Tabuľka č. 8: **Indexy nominálnej mesačnej mzdy vo vybraných odvetviach podľa mesiacov v roku 2009**

Mesiac	Priemysel	Stavebníctvo	Predaj a opravy motor. vozidiel	Veľkoobchod, okrem motor. vozidiel	Maloobchod, okrem motor. vozidiel-	Ubytovanie	Činnosti reštaurácií a pohostinstiev	Doprava a skladovanie	Poštové služby, informácie a komunikácia	Vybrané trhové služby
1.	103,6	103,7	103,1	103,5	106,3	116	105,7	106,1	109,1	111,7
2.	101,1	103,2	103,2	103,3	106,3	118,1	107,3	101,9	106,4	112,7
3.	**102**	**101,4**	**103,8**	**101,3**	**103**	**111,6**	**102,9**	**102,4**	**108,7**	**105,3**
1. - 3.	102,2	102,7	103,4	102,7	105,1	115,3	105,2	103,4	108	109,8

Rovnaké obdobie predchádzajúceho roku = 100; Zdroj: Štatistický úrad SR

Kríza sa prejavila aj na cenovom rozhodovaní podnikov, ktorým sa snažia prispôsobiť klesajúcemu dopytu. Spotrebiteľské ceny v apríli 2009 medziročne poklesli o 0,1 p.b. Regulované ceny pritom narástli o 0,1 p.b., jadrová inflácia bola na úrovni -0,1 p.b. a čistá inflácia vo výške 0,1 p.b.. V medziročnom porovnaní apríl 2009 – apríl 2008 klesli najviac ceny dopravy (index 92,1 %) a na krízu ešte zareagovali ceny potravín (98,1 %) a mierne medziročne zlacneli ceny rekreácie a kultúry (99,3 %). Na približne rovnakej úrovni boli ceny odevov a obuvi (100,7 %), vybavenia domácnosti (99,9 %). Zostávajúce ceny podľa štatistických zistení v apríli 2009 ešte nezareagovali poklesom a zostávajú na vyššej úrovni ako v apríli 2008.

Odraz krízy vo vybraných indikátoroch MSP

Pre analýzu vývoja dopadu krízy na malé a stredné podniky na Slovensku sú použité dáta zo štvrťročných Štatistických správ o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR, ktoré zverejňuje Štatistický úrad SR. Začiatok krízy je indikovaný údajmi za posledný kvartál 2008, markantný dopad krízy na MSP je však možné badať až na údajoch za prvý kvartál 2009.

Vývoj tvorby zisku nefinančných malých a stredných podnikov zaznamenal v roku 2008 väčšie kvartálne výkyvy ako v roku 2007. Očakávaný najvyšší prírastok zisku v treťom kvartáli sa zopakoval len u mikropodnikov. Malé a stredné podniky dosiahli najvyšší zisk v druhom kvartáli a v treťom a štvrtom kvartáli nasledoval pokles. Údaje vo štvrtom kvartáli

však môžu byť skreslené pravdepodobnou optimalizáciou zisku v podnikoch. Údaje naznačujú začiatok vplyvu krízy na ziskovosť malých a stredných podnikov v treťom a štvrtom kvartáli 2009.

Prvý kvartál 2009 znamenal pre slovenské MSP rapídny prepad ziskovosti. Zisk nefinančných mikropodnikov vyjadrený v bežných cenách klesol v medziročnom porovnaní s prvým kvartálom 2008 o 38 percent, zisk malých podnikov v rovnakom sledovanom období vykázal pokles 37 percent a ziskovosť stredných podnikov sa dokonca prepadla až o 61 percent. Pohľad na vývoj tvorby zisku u MSP ponúka graf č. 1.

Graf č. 3: **Vývoj tvorby zisku MSP**

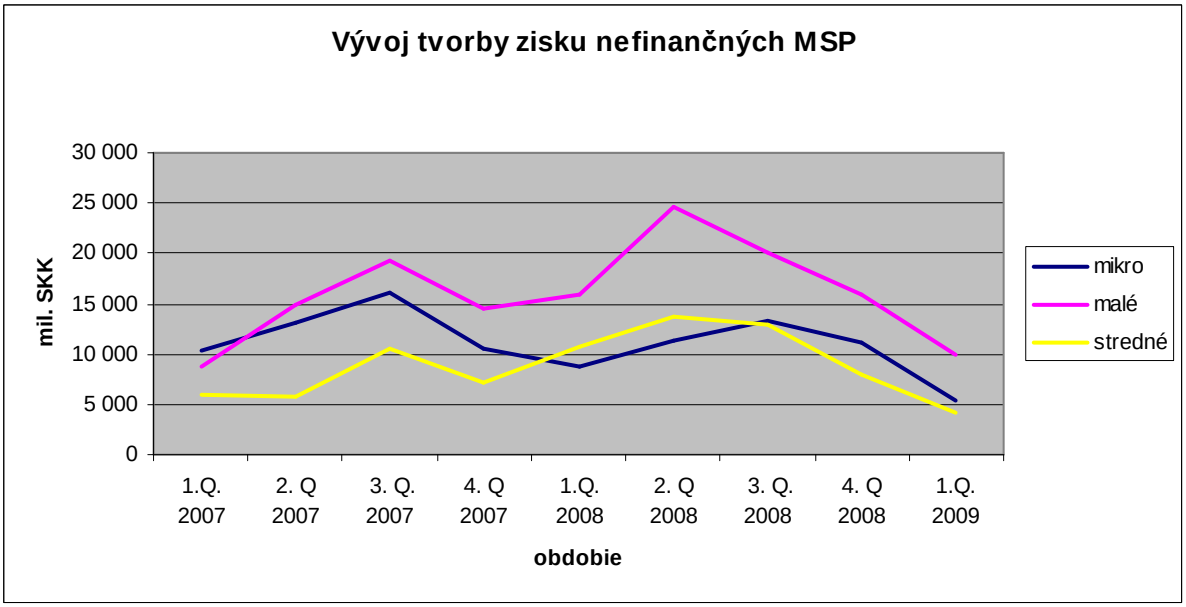

Zdroj: dáta Štatistický úrad SR

Rovnako ako pre tvorbu zisku bol rok 2008 turbulentnejším oproti roku 2007 aj pri tvorbe hrubého fixného kapitálu (HFK) malými a strednými podnikmi na Slovensku. Hrubý fixný kapitál (investície) predstavuje významnú časť HDP, ktorá sa podľa teórií ekonomického rastu najviac podieľa na udržateľnom ekonomickom raste. Hrubý fixný kapitál (HFK) spolu so zmenou stavu zásob tvoria dve zložky hrubého kapitálu. V treťom kvartáli zaznamenali výrazný prepad tvorby HFK stredné podniky (-32 %), pokiaľ tvorba HFK u mikropodnikov a malých podnikov v tomto kvartáli ešte rástla a dokonca výraznejšie ako medzikvartálne v rovnakom období predchádzajúceho roku.

Štvrtý kvartál 2008 bol opakovane kvartálom útlmu, aj keď stredné podniky práve v tomto kvartáli vylepšili svoju tvorbu hrubého fixného kapitálu oproti kvartálu predchádzajúcemu (+15%). V prvom kvartáli 2009 bolo možné sledovať vplyv krízy. Pri medziročnom porovnaní oproti prvému kvartálu 2008 zaznamenali mikropodniky pokles tvorby HFK o 8 percent, malé podniky o 6 percent. Stredné podniky si síce ako jediné medzikvartálne polepšili, avšak vytvorili o 7 percent menej HFK ako v prvom kvartáli 2008. Graficky zachytáva vývoj tvorby hrubého fixného kapitálu MSP graf č. 2.

Graf č. 4: **Vývoj tvorby hrubého fixného kapitálu nefinančných MSP**

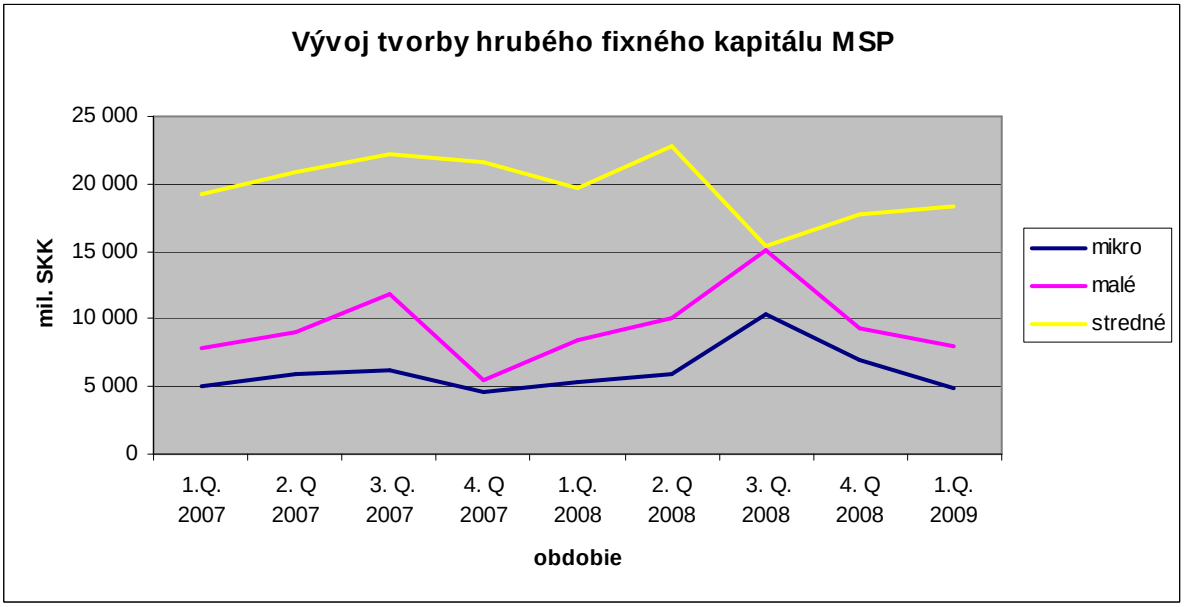

Zdroj: dáta Štatistický úrad SR, graf autor

Na zamestnanosti v jednotlivých veľkostných kategóriách malých a stredných podnikov sa dopad krízy do 4. kvartálu 2008 zásadne neprejavil. Pri analýze medzikvartálnych zmien je možné zaznamenať pokles zamestnanosti u mikropodnikov v 1. a 2. kvartáli 2008 a následný nárast v 3. a 4. kvartáli. Zamestnanosť v malých podnikoch sa zásadne zvýšila v 1. kvartáli 2008 a v nasledujúcich kvartáloch postupne klesala. Stredné podniky mierne zvýšili počet zamestnancov v 1. a 2. kvartáli 2008, v 3. a 4. kvartáli však počet zrevidovali na úroveň blízku pôvodnej. Odhad počtu živnostníkov, ktorý rástol v 2. až v 4. kvartáli 2008, naznačuje zmenu pracovnoprávnych vzťahov zo zamestnaneckého vzťahu na živnosť u malých a stredných podnikov.

Tabuľka č. 9: **Medzikvartálny vývoj zamestnanosti u MSP**

PODNIKY	2. Q 2007	3. Q. 2007	4. Q 2007	1.Q. 2008	2. Q 2008	3. Q. 2008	4. Q 2008	1.Q. 2009
mikro	1 623	1 328	260	-14 552	-2 279	1 724	320	-31 922
malé	-1 143	-5 294	-1 580	49 851	-3 412	-2 189	-2 737	7 132
stredné	697	-1 268	-189	1 617	572	-1 125	-954	-813
živnostníci (odhad)	5 000	10 000	11 250	-11 250	12 500	10 833	7 917	-36 250

Zdroj: dáta Štatistický úrad SR

Hrubá produkcia nefinančných malých a stredných podnikov sa vyvíjala v roku 2008 v porovnaní s predchádzajúcim rokom bez zásadných výkyvov. Pri podrobnejšom medzikvartálnom porovnaní je možné sledovať spomalenie tvorby hrubej produkcie v 4. kvartáli 2008 oproti 4. kvartálu 2007. Zásadnejšie spomalenie nastalo v prvom kvartáli 2009.

Hrubá produkcia mikropodnikov sa v medziročnom porovnaní medzi 1. kvartálom 2009 a 1. kvartálom 2008 znížila o 33 percent. Malé podniky zaznamenali spomalenie len o 2 percentá a hrubá produkcia stredných podnikov sa v sledovanom období znížila o 16 percent.

Graf č. 5: **Vývoj hrubej produkcie nefinančných MSP**

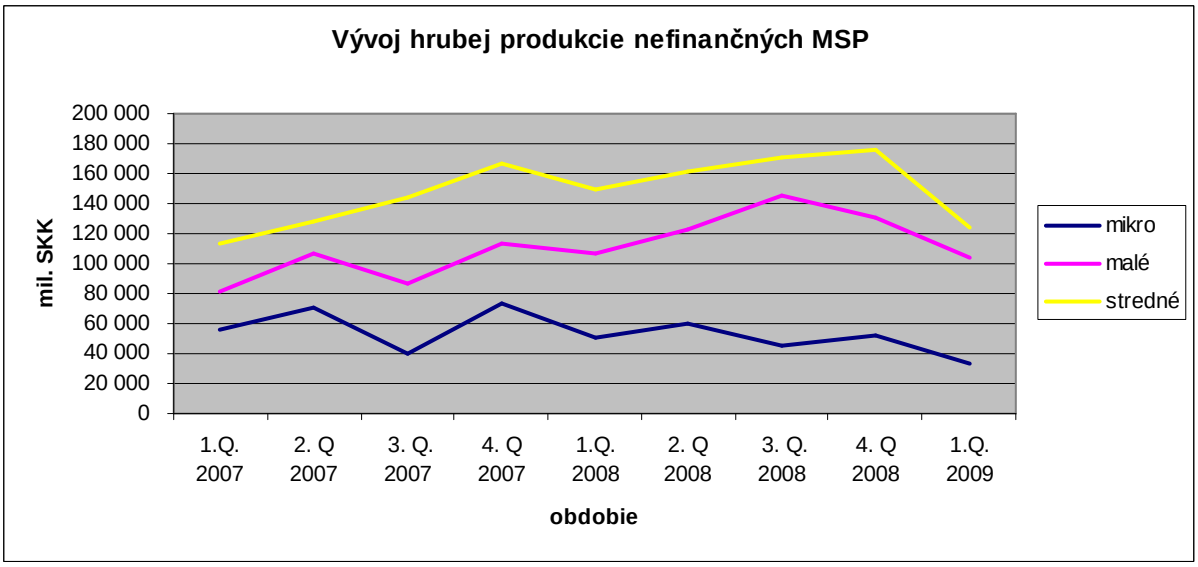

Zdroj: dáta Štatistický úrad SR, graf autor

Vývoj počtu MSP

Vývoj počtu malých a stredných podnikov poukazuje na otvorenosť podnikateľského prostredia. Nízke bariéry vstupu do odvetví podnecujú rast konkurencie, inovácie a tlak na rast kvality tovarov a služieb. Zmeny sú tiež spôsobené štrukturálnym vývojom a rastom produktivity práce. Na základe zadania analýzy je posúdená zmena počtu malých a stredných podnikov na Slovensku medzi obdobiami november 2007 a najnovšími dostupnými údajmi za apríl 2009 v delení podľa OKEČ. Táto metóda bola zvolená aj na základe skutočnosti, že kríza sa zatiaľ negatívne neodrazila na vývoji počtu MSP vo štvrtom štvrťroku 2008 a v prvom štvrťroku 2009. Vývoj počtu malých a stredných podnikov v tomto období pozvoľna kopíroval vývoj v predchádzajúcich štvrťrokoch. Ako zaujímavosť je možné na tomto mieste uviesť, že aj z výsledkov reprezentatívneho prieskumu medzi podnikmi, ktorý je uvedený v tretej časti tohto materiálu, vyplýva, že relatívne nízke číslo MSP (iba 6 %) sa cíti byť vplyvmi hospodárskej krízy v tomto roku existenčne ohrozenými.

Mikropodniky, právnické osoby, sa v období november 2007 až apríl 2009 rozrástli o 9916 subjektov, čo znamenalo 13 % nárast. Najviac mikropodnikov pribudlo v kategórii nehnuteľností, prenájmu a obchodných činností (+5223 subjektov) a v kategórii veľkoobchodu a maloobchodu (+1423 subjektov). Stavebný boom sa odrazil vo výraznom náraste počtu mikropodnikov v odvetví stavebníctva (+898 subjektov) a zrejme demografické tendencie podporili rast počtu mikropodnikov v zdravotníctve a sociálnej pomoci (+633 subjektov). Pokles bol zaznamenaný len v rámci rybolovu a chovu rýb, kde ubudli 2 podniky, čo je však na hranici štatistickej vypovedateľnosti.

Malé podniky, právnické osoby, zaznamenali nárast v sledovanom období až o 65 %, čo znamenalo zvýšenie počtu o 8340 subjektov. Kvantitatívne najväčší prírastok bol v kategórii veľkoobchodu a maloobchodu (+2956 subjektov). Percentuálne najviac rástla kategória nehnuteľnosti, prenájom a obchodné činnosti, ktorá sa viac ako zdvojnásobila (+2039 subjektov). Priemyselný rozvoj podnietil 30 % nárast počtu malých podnikov v odvetví priemyslu (+926 subjektov) a stavebný boom vyvolal 47 % nárast v odvetví stavebníctva (+746 subjektov). Pokles nezaznamenala ani jedna z kategórií OKEČ.

Vzhľadom na oveľa širší interval počtu zamestnancov zaznamenali stredné podniky kvalitatívne iný vývoj. Celkový čistý nárast počtu bol na úrovni 2 p.b. (+53 subjektov). Najvyšší rast vykázala kategória veľkoobchod a maloobchod (+59 subjektov), kategória nehnuteľnosti, prenájom a obchodné činnosti (+54 subjektov), doprava, skladovanie, pošty a telekomunikácie (+40 subjektov) a priemyselná výroba (+37 subjektov). Reštrukturalizáciou bolo poznačené odvetvie poľnohospodárstva, poľovníctva a lesníctva, ktoré pokleslo o 39 % (-123 subjektov). Zaujímavý je tiež 6 % pokles v odvetví stavebníctva (-17 subjektov) na rozdiel od razantného rastu medzi mikropodnikmi a malými podnikmi.

Živnostníci, fyzické osoby síce zaznamenali v sledovanom období najmenší relatívny prírastok 4 %, ale v absolútnom vyjadrení ich pribudlo až 14 494. Ku koncu apríla 2009 tak bolo na Slovensku 388 907 živnostníkov. Výrazný vplyv na početnosť i štruktúru mal stavebný boom. Najvyšší 15 % nárast bolo možné sledovať v odvetví stavebníctva (+ 11 097 subjektov), nehnuteľností, prenájmu a obchodnej činnosti (+2 672 subjektov) a priemyselnej výroby (+1535 subjektov). Výrazný pokles počtu živnostníkov sa prejavil len v odvetví veľkoobchodu a maloobchodu (-3 985 subjektov), čo bolo zapríčinené veľkostnou transformáciou tohto odvetvia v prospech reťazcov a väčších podnikov.

Vo vývoji počtu malých a stredných podnikov v období november 2007 – apríl 2009 je možné postrehnúť expanziu spôsobenú najmä stavebným boomom a tiež priemyselným rozvojom na Slovensku. V súčasnosti sú vplyvom postupného zmenšovania bubliny na trhu nehnuteľností a očakávaní poklesu cien práve stavebné podniky a podniky venujúce sa nehnuteľnostiam jedni z najohrozenejších. Rovnako priemyselné podniky, ktoré zabezpečujú dodávky a subdodávky automobilkám, sú vysoko ohrozenou skupinou. Je možné očakávať revidovanie rastu týchto skupín s priamym dopadom na zamestnanosť.

Dostupnosť úverov pre MSP

Malé a stredné podniky sa často boria problémami so získaním kapitálu pre svoje podnikanie. Osobitným problémom je získanie štartovacieho kapitálu, keďže úvery v segmente MSP sú poskytované s vyššími úrokovými sadzbami a MSP často nemajú dostatok vhodných záruk. Rovnaké problémy vznikajú pri financovaní expanzie alebo prekonávaní dočasného nedostatku likvidity. V súčasnosti, počas krízy, sú tieto problémy ešte znásobené vyššou opatrnosťou bánk.

Podľa zistení NBS v rámci Dotazníka o vývoji ponuky a dopytu na trhu úverov z decembra 2008 banky v druhom polroku 2008 sprísnili úverové štandardy na úvery podnikom. K výraznému sprísneniu prišlo pri krátkodobých i dlhodobých úveroch. Pri porovnaní poskytovania úverov veľkým podnikom a MSP prišlo pri veľkých podnikoch k výraznejšiemu sprísneniu. Pre MSP však môže byť aj menšie sprísnenie ohrozením. V nasledujúcom období sa dá očakávať ďalšie sprísňovanie úverových štandardov, ktoré povedú k zníženiu

dostupnosti úverov pre podniky. Hlavnými dôvodmi sprísňovania sú najmä negatívne očakávania týkajúce sa hospodárskej aktivity a ekonomického vývoja.

Podrobnejší pohľad indikuje, že v druhom polroku 2008 podstatne sprísnilo úverové štandardy pre podniky 39,1 % bánk a čiastočne sprísnenie zaviedlo 58.3 % bánk. Voči malým a stredným podnikom podstatne sprísnilo štandardy len 14,5 %, čiastočne však až 75,3 % bánk. Banky boli opatrné najmä pri dlhodobých úveroch podnikom, keď vykázalo podstatné sprísnenie 56,9 % bánk a čiastočné sprísnenie 35,7 % bánk. Štandardy krátkodobých úverov sprísnila podstatne len štvrtina bánk, zostávajúce banky ich sprísnili čiastočne. Žiadna z bánk nepristúpila k čiastočnému alebo dokonca podstatnému zmierneniu úverových štandardov.

Z hľadiska očakávaní na prvý polrok 2009 by malo prísť k podstatnému sprísneniu úverových štandardov pre malé a stredné podniky u viac ako štvrtiny bánk. Ich čiastočné sprísnenie predpokladá skoro 30 % bánk. Sprísňovanie sa kvôli neurčitosti vývoja ekonomického prostredia dotkne opäť najmä dlhodobých úverov. 22,5 % bánk očakáva ich podstatné sprísnenie a 58, 9% ich čiastočné sprísnenie. Krátkodobé úvery by mali sprísniť len čiastočne 43,9 % bánk.

Graf č. 6: **Zmeny v úverových štandardoch na úvery podnikom**

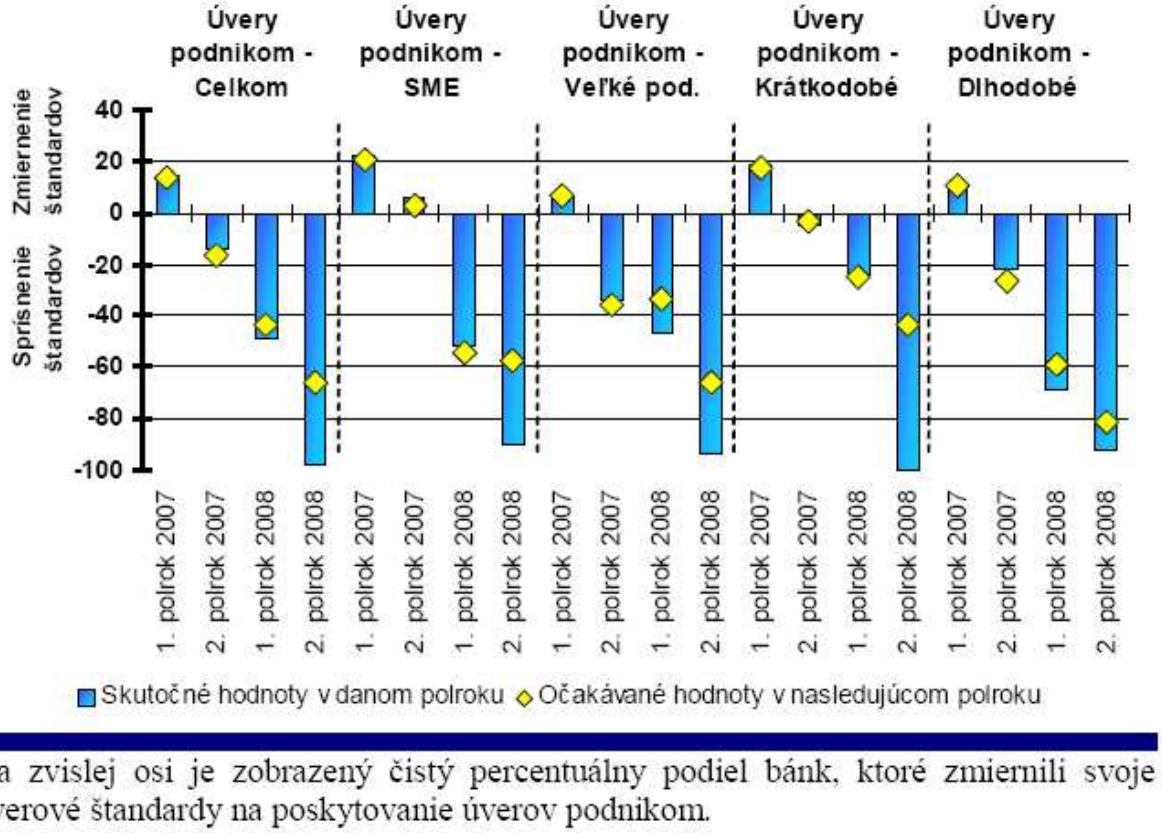

Na zvislej osi je zobrazený čistý percentuálny podiel bánk, ktoré zmiernili svoje úverové štandardy na poskytovanie úverov podnikom.

Zdroj: Národná banka Slovenska, Dotazník o vývoji ponuky a dopytu na trhu úverov, December 2008

Kríza sa v druhom polroku 2008 prejavila aj na strane dopytu podnikov po úveroch. Podniky sa stavajú opatrnejšie k expanzii a pozornejšie prehodnocujú svoje očakávania, aby sa

vyvarovali uskutočneniu nerentabilných investícií. Mnohé podniky sa pritom snažia vysporiadať so zmenenou ziskovou pozíciou, čo je zapríčinené nižšou rentabilitou investícií oproti pôvodným predpokladom. Tá je spôsobená odklonom hospodárskeho vývoja od ich očakávaní.

V druhom polroku 2008 zaznamenalo čiastočné zníženie dopytu podnikov po úveroch viac 40,4 % bánk. Pozíciu bez významnejšej zmeny vykázalo 45,3 % bánk a čiastočné zvýšenie dopytu 14,3 % bánk. Čiastočne odlišný bol vývoj dopytu malých a stredných podnikov po úveroch. Čiastočné zníženie ich dopytu vykázalo 24,5 % bánk, väčšina bánk (62,6 %) nezaznamenalo významnejšiu zmenu a 12,8 % bánk signalizovalo čiastočné zvýšenie dopytu MSP po úveroch. Žiadna z bánk nevykázala podstatné zvýšenie či zníženie ich dopytu po úveroch.

Očakávania bánk do prvého polroku 2009 sú pesimistickejšie v porovnaní s reálnym vývojom v druhom polroku 2008. Podstatné zníženie dopytu podnikov po úveroch predpokladá 21,2 % bánk, čiastočné zníženie 47,8 %, žiadnu významnú zmenu 11,1 % a čiastočné zvýšenie dopytu predpokladá 19.9 % bánk. Pri pohľade na očakávania dopytu malých a stredných podnikov po úveroch banky nepredpokladajú podstatné zníženie. Očakávanie čiastočného zníženia dopytu však presahuje priemer a dosahuje až 69 %. Žiadnu významnejšiu zmenu neočakáva 11,1 % a čiastočné zvýšenie dopytu predpokladá 19,9 %. Ani na úrovni podnikov ako celku ani na úrovni malých a stredných podnikov banky nepredpokladajú podstatné zvýšenie dopytu po úveroch.

Graf č. 7: **Zmeny v dopyte po úveroch podnikom**

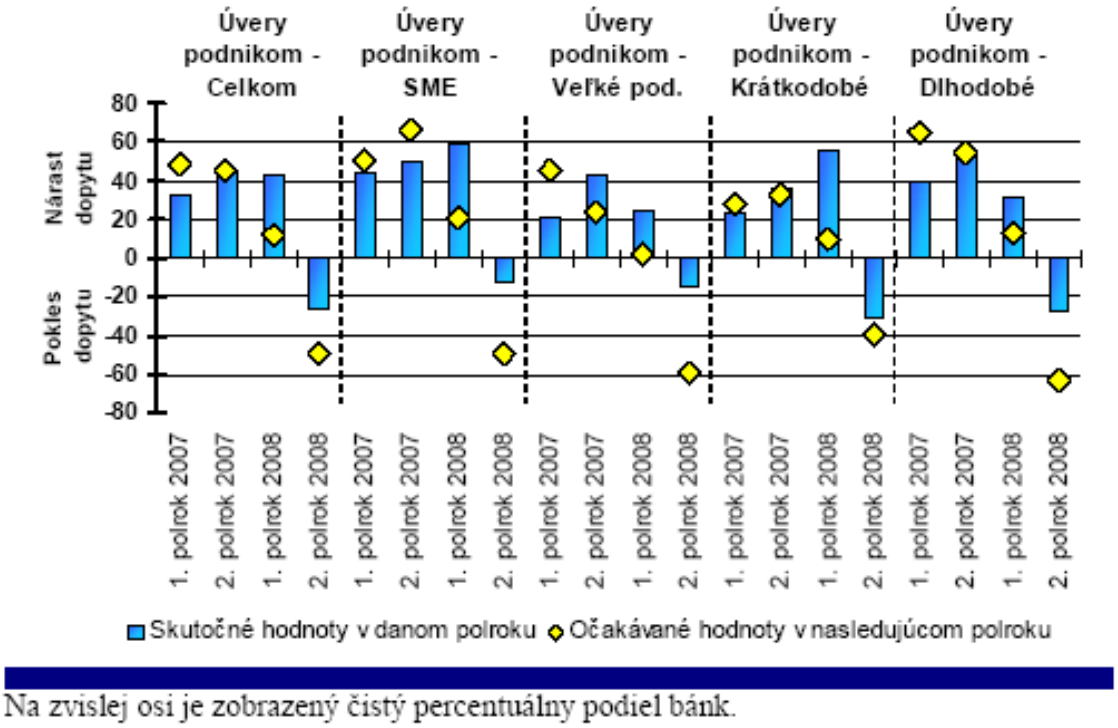

Na zvislej osi je zobrazený čistý percentuálny podiel bánk.

Zdroj: Národná banka Slovenska, Dotazník o vývoji ponuky a dopytu na trhu úverov, December 2008

3. Vnímanie krízy malými a strednými podnikmi v SR

Úvodné informácie

Prieskum názorov a situácie malých a stredných podnikov (MSP) z pohľadu vplyvov hospodárskej krízy na ich fungovanie bol pre účely tohto materiálu vykonaný v treťom týždni mesiaca máj roku 2009.

Prieskum zahŕňal reprezentatívne zvolenú vzorku 157 malých a stredných podnikov a SZČO, vybratých prostredníctvom kvótneho výberu tak, aby boli zastúpené všetky odvetvia, regióny, veľkostné kategórie a právne formy podnikov.

Prieskum prebehol v dňoch 18. – 27. mája 2009, údaje v ňom obsiahnuté sú preto nanajvýš aktuálne.

Z hľadiska záverov prieskum potvrdil väčšinu očakávaných hypotéz. Hospodárska kríza sa negatívne dotýka veľkej väčšiny slovenských podnikov bez rozdielu, pričom jej dopady nabrali najsilnejšiu dynamiku začiatkom tohto roka. Hlavnými negatívnymi dopadmi sú najmä úbytok objednávok a s ním spojený pokles príjmov, či zhoršovanie platobnej disciplíny a postupný prechod od druhotnej až k prvotnej platobnej neschopnosti.

Pomerne optimisticky však vyznievajú očakávania MSP z pohľadu odhadovaného trvania hospodárskej krízy. Len 23 % podnikov očakáva, že dopady krízy potrvajú dlhšie ako jeden rok (od času uskutočnenia prieskumu); takmer rovnaká časť (19 %) podnikateľov však očakáva, že dopady krízy doznejú v najbližších dvanástich mesiacoch. Až 60 percent podnikov však očakáva, že rok 2009 pre nich bude znamenať rok poklesu, pričom 6 % MSP uvádza, že v tomto roku budú musieť bojovať s hrozbou bankrotu.

Podrobnejšie výsledky reprezentatívneho prieskumu sú uvedené na nasledujúcich stranách.

Identifikácia krízy

Krízu v podobe negatívnych dopadov na svoje fungovanie pocítilo podľa zistení prieskumu vyše 87% malých a stredných podnikov.

Relatívne najčastejšie sa s prejavmi krízy už museli vyrovnávať firmy s viac ako 50 zamestnancami, priemyselné podniky a subjekty poskytujúce sociálne a osobné služby. Z regionálneho hľadiska boli krízové javy frekventovanejšie v trenčianskom a vv nitrianskom kraji.

Prejavy krízy dopadli na malé a stredné podniky s rôznou intenzitou: kým 13% z nich ju zatiaľ vôbec nepocítilo a pre 24% boli doterajšie prejavy len minimálne, 47% firiem už pocítilo krízu pomerne výrazne a pre zvyšných 16% to predstavovalo tvrdý zásah do chodu a fungovania.

S tvrdými zásahmi do svojho fungovania sa relatívne častejšie potýkali firmy z odvetví dopravy a telekomunikácií, resp. obchodných služieb. Nadpriemerne sa o tvrdosti dopadov krízy vo výskume vyjadrovali aj podnikateľské subjekty bez zamestnancov. Z regionálneho hľadiska charakterizujú tvrdé dopady krízy najmä východné oblasti: košický a aj prešovský kraj. Podobne to je v trenčianskom kraji. Tvrdosť krízy nad úrovňou priemeru pocítili malé a stredné podniky s právnou formou spoločnosti s ručením obmedzeným.

Aj v dôsledku krízy sa prejavila vo výskume nespokojnosť (alebo skôr nespokojnosť) s podmienkami podnikania na Slovensku – až u 41 % malých a stredných podnikov. Spokojných (alebo skôr spokojných) je 20 % dotazovaných MSP, kým u zvyšných 39 % je miera spokojnosti a nespokojnosti vyrovnaná.

Nespokojnosť vo výskume relatívne častejšie deklarovali respondenti podnikajúci v odvetviach hotely a reštaurácie, resp. doprava a telekomunikácie. Častejšie nespokojní sú aj v malých podnikoch s menej ako 20 zamestnancami a živnostníci, čo korešponduje s faktom, že najmenší podnikatelia najhoršie znášajú napríklad administratívnu záťaž podnikania, a zároveň najťažšie vytvárajú rezervy pre horšie časy.

Časová lokalizácia prvých krízových prejavov

Prvé prejavy krízy sa z časového hľadiska vyskytli medzi malými a strednými podnikmi už pred septembrom minulého roka: pocítilo ich vtedy 5 % malých a stredných podnikov. Pozvoľný nárast vplyvov krízy začiatkom jesene (v mesiacoch september – október), kedy sa s jej prejavmi potýkalo ďalších 7 % firiem tejto veľkostnej kategórie, sa koncom roka (november – december) zdynamizoval - pribudlo ďalších 20 % podnikov a vyvrcholil začiatkom tohto roka (január – február), kedy kríza zasiahla ďalších 41 % podnikateľských subjektov.

Oblasti dopadov krízy

Najväčšia skupina, 78 % malých a stredných podnikov zastúpených vo výskumnej vzorke, pocítila v dôsledku krízy pokles príjmov. U 73 % došlo k úbytku objednávok či zákazníkov. So zhoršením platobnej disciplíny odberateľov sa počas krízy potýka 60 % MSP, kým s meškaním vlastných platieb dodávateľom má problémy 43 % firiem. Na tlak smerujúci k znižovaniu cien odoberaných produktov a služieb pritom poukázalo 49 % účastníkov výskumu. Relatívne najmenej frekventovanými oblasťami dopadov krízy sa vo výskume ukázali zníženie rentability investícií, ktoré sa vyskytlo u 34 % malých a stredných podnikov, kým len 30 % sa sťažovalo na zhoršenie podmienok získania úverov.

Účastníci výskumu ako vyjadrili aj svoje hodnotenie, ktorý z prejavov krízy im spôsobuje najviac problémov. Pre 45 % to je pokles objednávok, zákazníkov. Ďalších 22 % firiem označilo za najzávažnejší krízový jav pokles tržieb. Len o niečo menej – 17 % respondentov - sa takto vyjadrilo o zlej platobnej disciplíne odberateľov. Zhoršenie podmienok získania úveru je počas krízy najväčším problémom len pre 2 % vzorky.

Relatívne najväčší pokles objednávok, resp. úbytok zákazníkov zaznamenali priemyselové podniky a podniky služieb (obchodných a finančných, resp. sociálnych a osobných). S poklesom objednávok sa boria najmä firmy s 20 až 50 zamestnancami, exportujúce subjekty a

podniky s jedným hlavným odberateľom. Z regionálneho hľadiska je to relatívne najviac v košickom a trenčianskom kraji.

S poklesom tržieb sa počas krízy stretlo 78% účastníkov výskumu. Stabilné tržby deklarovalo 22 % firiem, nárast však neuviedla žiadna z nich

Pokles tržieb trápi predovšetkým priemyslové podniky a obchodné organizácie. Čelia mu firmy s 20 až 50 zamestnancami a exportujúce podniky. Viac ako iné sú postihnuté poklesom tržieb subjekty, ktoré majú jedného hlavného odberateľa. Rovnako to platí o spoločnostiach s ručením obmedzeným a firmách so sídlom v trenčianskom kraji.

Na zhoršenie možností získať úver poukázalo v súvislosti s krízou 30 % malých a stredných podnikov vo vzorke. Nezmenený stav konštatovalo 37% a naopak, zlepšenie možností avizovali 3% respondentov (a ďalších 30% nevedelo posúdiť - zrejme tí, ktorí s týmto inštrumentom ani pred krízou neprichádzali do kontaktu).

Zhoršenie prístupu k úverom najčastejšie komplikuje podnikanie spoločnostiam, vykonávajúcim obchodnú činnosť. Rovnako spôsobuje problémy exportujúcim firmám a sťažujú sa naň aj podniky s 10 až 20 zamestnancami.

Zlepšenie situácie nastalo podľa niekoľkých účastníkov výskumu z oblasti stavebníctva, hotelov a reštaurácií. Rovnako sa vyjadrila relatívne významná časť firiem s 20 až 50 zamestnancami, akciových spoločností a družstiev.

So zhoršením platobnej disciplíny ako sprievodným javom krízy sa potýka 60 % firiem vo výskume. Pre ďalších 38 % sa situácia nezmenila.

Faktúry po lehote splatnosti evidujú relatívne častejšie stavebné organizácie a firmy poskytujúce obchodné a finančné služby. Je to výrazný problém podnikov nad 50 zamestnancov a exportujúcich firiem s objemom exportu do 25 % produkcie. Často si s ním nevedia poradiť subjekty, ktoré majú jedného hlavného odberateľa a (poľnohospodárske) družstvá. Z regionálneho hľadiska je to fenomén vyskytujúci sa relatívne častejšie v košickom a trnavskom kraji.

Druhotná platobná neschopnosť (a meškanie platieb dodávateľom) priznalo 43 % účastníkov výskumu. Stabilitu si z tohto hľadiska aj v čase krízy udržuje 52 % respondentov.

Resty v dôsledku druhotnej platobnej neschopnosti majú častejšie poľnohospodárske a potravinárske podniky. Tento fenomén často ohrozuje aj exportérov. Závislosť od jedného hlavného odberateľa negatívne ovplyvňuje platobnú schopnosť firiem, ktoré sú v takejto pozícii. Regionálne to platí o subjektoch sídliacich v košickom a trnavskom kraji.

S tlakom obchodných partnerov na znižovanie cien dodávaných tovarov a služieb sa počas krízy stretlo 49 % malých a stredných podnikov interviewovaných v rámci tohto výskumu. Nezmenený stav deklarovalo v tejto oblasti 48 % firiem.

S tlakom na predaj svojich výrobkov a služieb za nižšie ceny sa v kríze musia vyrovnávať najmä subjekty, poskytujúce obchodné a finančné služby, ale aj poľnohospodári a potravinári. Je to aj častý problém firiem s 20 až 50 zamestnancami, družstiev a spoločností s ručením obmedzeným. Aj sem sa opäť priraďujú podniky s jediným hlavným odberateľom. Tento jav sa relatívne často vyskytuje v trnavskom kraji.

Reakcie malých a stredných podnikov na krízu

Opatrenia v oblasti organizácie výroby a produkcie

Najčastejším krokom v oblasti organizácie výroby a produkcie, ktoré firmy v súvislosti s krízou vykonajú, je obmedzenie alebo zmrazenie investícií. Spomedzi účastníkov výskumu tak urobilo 58 % subjektov. Nasleduje tvrdšie cenové vyjednávanie s dodávateľmi, ktoré už uplatňuje 52 % firiem. Pre 49 % bol jedným z krokov proti kríze nákup lacnejších vstupov do podnikania. Pre obmedzenie reklamy a marketingových aktivít sa rozhodlo 45 % skúmaných subjektov. Rovnako - po 34 % firiem - sa dalo na cestu aktívneho hľadania nových odbytísk, resp. naopak, zvolilo pasívny prístup vo forme obmedzenia výroby a zníženia produkcie. Podobne skôr pasívne si počínalo 22 % podnikov, ktoré išli cestou zúženia výrobného programu, resp. 17 % subjektov, ktoré pristúpili k dočasnej odstávke výroby/produkcie. Nakoniec (podľa frekvencie výskytu) sa zaradilo prenesenie výroby do iného teritória, ktoré vo výskume deklarovalo 13 % respondentov a zmena výrobného programu, pre ktorú sa rozhodlo 12 % firiem vo vzorke.

Nákup lacnejších vstupov relatívne častejšie využívajú priemyselné podniky, firmy bez zamestnancov, resp. podniky s viac ako 50 zamestnancami a akciové spoločnosti. Touto cestou idú aj spoločnosti, ktoré majú jedného hlavného, resp. niekoľko veľkých odberateľov. Z regionálneho hľadiska ho najčastejšie uplatňujú subjekty trnavskom, žilinskom, banskobystrickom a košickom kraji.

Investičný útlm v čase krízy sprevádza najmä firmy poskytujúce obchodné a finančné služby. Šetria tu aj podniky s 20 až 50 zamestnancami. Obozretne postupujú spoločnosti, ktoré majú niekoľkých veľkých, resp. jedného hlavného odberateľa a exportné organizácie, ktorých vývoz nepresahuje 25 % podielu na tržbách. Investičné obmedzenia si naordinovali aj družstvá. Regionálne sa to týka najmä podnikov v trnavskom, žilinskom a košickom kraji.

Dočasným prerušením, zastavením výroby čelia prejavom krízy predovšetkým priemyslové podniky a stavebné organizácie. Týmto spôsobom sa bránia najmä firmy s viac ako 20 zamestnancami a akciové spoločnosti. Sú k nemu tlačené aj exportujúce organizácie a subjekty s obmedzeným počtom odberateľov.

O hľadanie nových odbytísk ako východisko z krízy sa usilujú predovšetkým podniky z agrosektora a potravinárstva, resp. firmy poskytujúce obchodné a finančné služby. Prirodzene sa sem zaraďujú aj exportujúce organizácie. Relatívne častejšie sú to subjekty s 20 až 50 zamestnancami, spoločnosti s ručením obmedzeným, resp. podniky s obmedzeným okruhom stálych odberateľov. Regionálne sa koncentrujú na západnom Slovensku, v bratislavskom a trnavskom kraji.

Opatrenia v oblasti ľudských zdrojov

V záujme eliminácie dopadov krízy na svoju ekonomiku siahajú firmy aj po nástrojoch z oblasti mzdovej a personálnej. Už 50 % spomedzi účastníkov výskumu použilo zníženie alebo zmrazenie odmien zamestnancom. Ponechanie voľných miest - neobsadzovanie pozícií, ktoré sa uvoľnili dobrovoľnými odchodmi zamestnancov, uplatňuje v čase krízy 40 % skúmaných firiem. K redukcii alebo úplnému rušeniu rôznych zamestnaneckých benefitov pristúpilo 36 %

subjektov. Na zmrazenie, či dokonca zníženie základných platov zamestnancov sa odhodlalo 33 % zúčastnených podnikov. Prepúšťať muselo 25 % firiem. Prevedenie zamestnancov na režim odstávky výroby (so 60 %) mzdy pristúpilo 18 % skúmaných malých a stredných podnikov. Prenesením niektorých činností do externého prostredia sa rozhodlo čeliť kríze 13 % respondentov.

Medzi firmy, ktoré hľadajú rezervy v znižovaní či rušení rôznych zamestnaneckých benefitov, patria najčastejšie priemyslové podniky, hotely a reštaurácie.

S dočasným zastavením výroby a prevedením zamestnancov na režim, počas ktorého im beží 60 % mzdy, sa počas krízy chránili najmä priemyslové podniky a stavebné organizácie. Je to forma, sa uplatňuje najmä v podnikoch s viac ako 20 zamestnancami a akciových spoločnostiach. Často sa s ňou stretávame v podnikových subjektoch, ktoré majú obmedzený okruh odberateľov, resp. ktoré sú významne závislé na exporte.

S prepúšťaním zamestnancov v dôsledku krízy majú skúsenosti najmä v priemyslových podnikoch. Platí to aj o exportných organizáciách, ktoré majú viac ako 25 % tržieb z vývozu. Regionálne to najviac postihlo košický kraj.

Opatrenia v oblasti likvidity

Sprievodným javom krízy býva často nedostatok hotovosti v pokladniach alebo na bankových účtoch. Väčšie alebo menšie problémy s likviditou priznalo 65 % účastníkov výskumu. Prvým a najčastejším spôsobom ich riešenia je dôraznejšie vymáhanie pohľadávok od dlžníkov, ku ktorému v čase krízy pristúpilo 3 7% firiem. Chýbajúcu hotovosť riešilo 26 % respondentov vkladom osobných peňazí do podnikania. Odloženie úhrady záväzkov voči odberateľom zvolilo 2 1% subjektov. Pôžičku od banky získalo 18 % malých a stredných podnikov zo vzorky. Druhým najfrekventovanejším typom pôžičky boli peniaze od rodiny alebo známych, k čomu pristúpilo 13 % recipientov. Získanie hotovosti odpredajom majetku riešilo tento problém 12 % firiem. Pre 10% podnikov chýbajúca likvidita znamenala odloženie úhrady miezd zamestnancom. Po 9% subjektov riešilo tento problém pôžičkou od partnerskej firmy, resp. odložením úhrady záväzkov voči štátu. Poslednou v poradí z hľadiska frekvencie výskytu bola pôžička od nebankových subjektov, ku ktorej siahli 4 % účastníkov výskumu.

Očakávania malých a stredných podnikov do budúcnosti

Medián z odhadov očakávanej dĺžky trvania krízy má hodnotu (ešte) 1 rok. Rovnakú hodnotu má aj iná stredná hodnota - modus. Aritmetický priemer by bol vyšší, pretože tých, ktorí odhadujú krízu na menej ako rok je 19 %, kým skeptikov (s odhadom trvania krízy na viac ako rok) je 23 %.

Optimistov v odhadovaní dĺžky trvania krízy nájdeme relatívne najviac v odvetví dopravy a telekomunikácií, vo firmách s viac ako 10 zamestnancami a v akciových spoločnostiach. Medzi subjekty s priaznivým výhľadom na dĺžku trvania krízy patria aj exportujúce podniky, organizácie s jedným hlavným odberateľom a spoločnosti so sídlom v košickom kraji.

Pesimisti sú paradoxne často nadpriemerne zastúpení v rovnakých kategóriách malých a stredných firiem ako optimisti: platí to o odvetví dopravy a telekomunikácií, akciových

spoločnostiach, najväčších exportéroch a firmách s jedným hlavným odberateľom. Okrem toho sa pesimisti koncentrujú aj v odvetví sociálnych a osobných služieb a v žilinskom kraji.

Výhľady ekonomických výsledkov v roku 2009

Zlepšenie (oproti súčasnému stavu) z hľadiska rozsahu objednávok, resp. počtu zákazníkov očakáva 29 % malých a stredných podnikov zaradených do výskumnej vzorky. Ďalších 43 % si myslí, že súčasný stav sa nezmenení, kým zhoršenie prognózuje 27 % účastníkov výskumu.

Relatívne najčastejšie sa optimistické prognózy vo vzťahu k vývoju objednávok vyskytujú v odvetví stavebníctva a v družstvách. Zlepšenie očakávajú aj menší exportéri (s podielom vývozu na tržbách do 25 %) a subjekty s jedným hlavným odberateľom. Regionálne rast objednávok najviac očakávajú v trnavskom kraji.

Zlepšenie v tržbách očakáva do konca roka 28 % účastníkov výskumu. Stabilizáciu tržieb deklarovalo 38 % firiem a zhoršenie predpovedá 33 % malých a stredných podnikov.

Optimisticky sa na vývoj tržieb pozerajú podniky z odvetví stavebníctva, hotelov a reštaurácií, resp. sociálnych a osobných služieb. Zlepšenie stavu predpokladajú aj subjekty s 20 až 50 zamestnancami a družstvá. Pozitívne naladení sú aj veľkí exportéri a firmy, ktoré majú jedného hlavného odberateľa. Rovnako to platí o firmách so sídlom v trnavskom a trenčianskom kraji.

Naopak, nepriaznivý očakávaný vývoj tržieb trápi najviac priemyselné podniky a firmy poskytujúce obchodné a finančné služby. Pesimistami sú aj v akciových spoločnostiach a spoločnostiach s ručením obmedzeným a takisto podniky s menej ako 5 zamestnancami. Zhoršenie tržieb očakávajú podniky s jedným hlavným odberateľom, resp. firmy sídliace v bratislavskom a prešovskom kraji.

Zlepšenie stavu v oblasti úverov očakáva do konca roka 13 % malých a stredných podnikov zaradených do výskumnej vzorky. Nezmenený stav v úveroch predpokladá 36 % respondentov, kým zhoršenie prognózuje 23 % recipientov.

V oblasti platobnej disciplíny je optimistov je len 9 %, najväčšia časť respondentov – 49 % sa domnieva, že platobná disciplína sa nezhorší a 34 % očakáva ďalšie komplikácie s preplácaním faktúr.

Lepší celkový hospodársky výsledok v tomto roku (v porovnaní s rokom 2008) očakáva len 5 % malých a stredných podnikov v skúmanej vzorke. S nezmeneným stavom počíta 19 % respondentov, kým horší ako minuloročný výsledok predikuje 73 % subjektov.

Necelé 1% firiem očakáva, že rok 2009 bude pre nich úsekom dynamického rastu. Ďalších 8% ho hodnotí (v očakávaniach) ako rastový. Ako stagnačný ho označilo 23 % respondentov. Pre 50 % firiem to bude rok (obyčajného) poklesu. Dramatický pokles očakáva 10 % malých a stredných podnikov a 6 % sa domnieva, že tento rok je pre nich obdobím boja o prežitie.

4. Analýza opatrení, prijatých vládou SR

V rámci tejto kapitoly analyzujeme jednotlivé opatrenia, prijaté vládou SR a jej poradným orgánom, Radou pre hospodársku krízu, z hľadiska ich dosahov na malé a stredné podniky. Je logické, že nie všetky z vyše 70 schválených opatrení, predpokladajú priame dopady na malé a stredné podniky. Z tohto dôvodu sú prijaté opatrenia rozdelené do troch skupín: 1.) Opatrenia s pozitívnym dopadom na MSP všeobecne, 2.) Opatrenia s pozitívnym dopadom na vybrané skupiny MSP, a 3.) Opatrenia bez významných dopadov na hospodárenie MSP.

Opatrenia s pozitívnym dopadom na MSP

5. Opatrenia SZRB: Zvýšiť základné imanie banky o ďalšiu l mld. Sk už začiatkom roku 2009 na financovanie programov pre malých a stredných podnikateľov, čo bude o dva roky skôr ako predpokladá dlhodobá koncepcia (2011). Pripraviť čerpanie úverovej linky od EIB v objeme 30 - 40 mil. eur na rozvoj malého a stredného podnikania.

Zvýši dostupnosť úverových prostriedkov pre MSP, čím môže pomôcť pri riešení štrukturálnych problémov spojených s krízou. Pozitívom opatrenia je zároveň smerovanie do všetkých oblastí hospodárstva a široká škála možností využitia týchto prostriedkov. Úspešnosť opatrenia závisí od toho, či sa prostriedky využijú na priame poskytovanie úverov SZRB, alebo na poskytovanie garancií a financovanie cez komerčné banky. Komerčné banky totiž v čase krízy nemusia tieto garancie dostatočne premietnuť do ceny úveru.

6. Balík opatrení Eximbanky: Zvýšiť v roku 2009 základné imanie Eximbanky o 345 mil. Sk za účelom rozšírenia financovania vývozných úverov, a to najmä v segmente malých a stredných podnikov. Posúdiť doplnenie poistných fondov Eximbanky zo štátneho rozpočtu v objeme 500 mil. Sk na zvýšenie jej poistnej kapacity v ďalších rokoch.

Podporí exportnú výkonnosť MSP prostredníctvom financovania vývozných úverov a tým zvýši možnosti pružnejšej reakcie na oživenie zahraničného dopytu. Zároveň umožňuje zvýšiť využitie zabezpečovacích nástrojov EXIMBANKY, ktoré vyžadujú komerčné banky pri financovaní exportných aktivít MSP.

11. Zabezpečiť vyhlásenie výzvy na predkladanie dopytovo-orientovaných projektov na podporu tvorby nových pracovných miest vrátane podpory vytvárania nových pracovných miest v nových podnikoch a samozamestnania.

Dopytovo orientované projekty môžu pomôcť skvalitniť pracovnú silu a tým nepriamo podporiť MSP. Dopady opatrenia nie je možné posúdiť a ich efekt na boj proti hospodárskej kríze je otázny, keďže podobné programy sa realizovali aj pred krízou. Príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť čiastočne pomôže perspektívnym živnostníkom so začatím podnikania.

14. Znižovanie administratívnych bremien - Lepšia regulácia

Opatrenia vlády, ktoré povedú k zníženiu administratívnych nákladov spojených s podnikaním a činnosťou MSP, majú pozitívny dopad na podnikateľské prostredie a MSP. Opatrenia vlády prijaté do konca apríla 2009 v rámci Modernizačného programu Slovensko 21 zatiaľ podstatné zmeny v podnikateľskom prostredí nepriniesli. Pozitívnym opatrením bola

úprava zverejňovania povinných informácií týkajúcich sa štrukturálnych fondov na príslušných internetových stránkach.

19. Zaviesť jednotné kontaktné miesta pre všetky skupiny a formy podnikov.

Zjednodušenie založenia nového podniku pomôže pri reagovaní na štruktúrne zmeny spojené s finančnou krízou. Vytvorenie jednotných kontaktných miest pre podnikateľov by bolo prínosné najmä pre malé podniky a živnostníkov. V tejto oblasti už vláda v nedávnej minulosti dosiahla významný pokrok pri administratívnom zjednodušení zakladania podnikov.

25. Urýchliť implementáciu iniciatívy Jeremie

Opatrenie môže mať pozitívny dopad na MSP, ktoré budú schopné využiť prostriedky z tejto iniciatívy. Zlepší sa ním prístup MSP ku kapitálu. Napriek tomu, že iniciatíva JEREMIE nie je nová, jej zrýchlená implementácia je pre tieto podniky prospešná.

27. Aktualizovať schémy štátnej pomoci (de minimis) pre Operačný program Konkurencieschopnosť a hospodársky rast vo vzťahu k dočasnému dvojročnému oslobodeniu nad rámec prahu de minimis v oblasti štátnej pomoci do výšky 500 000 EUR a prispôsobiť rámec, čo je potrebné na zvýšenie podpory podnikom, najmä MSP, ako aj úplné vykonávanie akčného plánu pre iniciatívu „Small Business Act", ktorý Rada prijala 1. decembra 2008

Opatrenie reaguje na prijaté zmeny v oblasti štátnej pomoci (de minimis), ktoré je nevyhnutné premietnuť aj do slovenských schém štátnej pomoci. Týmto opatrením sa zvýši podpora pre tie MSP, ktoré v dôsledku prijatých zmien získajú nárok na štátnu pomoc a podporu. Opatrenie napríklad umožní čerpať vyššie príspevky na pokrytie nákladov na odvody zamestnancov, ktorých zamestnávateľ neprepustí z dôvodu hospodárskej krízy.

36. V oblasti proexportnej politiky

a, podporiť formou oficiálnych účastí MH SR na veľtrhoch a výstavách v zahraničí účasť slovenských firiem v perspektívnych teritóriách

b, na pôde EÚ a WTO aktívne presadzovať a podporovať opatrenia na posilnenie konkurencieschopnosti producentov v exportných odvetviach SR, ako napr. automobilový priemysel a oceliarstvo.

Opatrenia v proexportnej politike, ktoré umožňujú prezentáciu slovenských podnikov v zahraničí a podporujú posilnenie konkurencieschopnosti producentov v exportných odvetviach SR, pozitívne ovplyvnia MSP orientované na export. Tým, že hospodárska kríza sa na Slovensko preniesla najmä v podobe poklesu zahraničného dopytu, môžu nástroje proexportnej politiky pomôcť postihnutým MSP. Je dôležité si v tejto súvislosti uvedomiť, že strata zákaziek v zahraničí nie je vo väčšine prípadov iba dočasným problémom, ale býva spravidla trvalá, a obnovenie trhovej pozície môže trvať roky. Zároveň slovenským exportérom komplikuje život nielen hospodárska kríza, ale aj oslabujúce meny okolitých krajín, ktoré poskytujú podnikom zo susedných krajín konkurenčnú výhodu pri presadzovaní sa na eurových trhoch.

37. Vláda zváži skrátenie lehoty vrátenia nadmerných odpočtov DPH podnikateľským subjektom zo 60 na 30 dní. a 42. Skrátenie lehoty na vrátenie nadmerných odpočtov DPH zo 60 dní na 30 dní

Napriek tomu, že najvyšší efekt opatrenia je jednorazový, skrátenie lehoty na vrátenie nadmerných odpočtov DPH znižuje podnikateľom náklady na financovanie a zvyšuje voľné zdroje na investície. Najviac z opatrenia profitujú veľké firmy s vysokým objemom nadmerných odpočtov, ale opatrenie má takisto pozitívny dopad aj na MSP. Malé a stredné podniky už mnoho rokov kritizovali vládu za príliš dlhé obdobie nadmerných odpočtov, ktorými de facto zdarma úverovali štátnu pokladnicu.

41. Zvýšenie nezdaniteľnej časti základu dane (NČZD) u DPFO a zvýšenie zamestnaneckej prémie.

Uvedené opatrenia zvyšujú pracujúcim čisté príjmy. Znížením tlaku na rast nákladov práce majú pozitívny dopad aj na MSP. Pozitívom opatrenia je plošné pôsobenie na podnikateľské subjekty pôsobiace vo všetkých sektoroch hospodárstva SR, a najmä na živnostníkov.

43. Úprava vstupnej ceny pri hmotnom a nehmotnom majetku pri dani z príjmov.

Zvýšenie vstupnej ceny majetku pri dani z príjmov, ktorú si môžu podnikatelia uplatniť do nákladov má pozitívny dopad na všetky MSP.

44. Pozitívne zmeny v podnikateľskom prostredí v daňovej oblasti.

Opatrenia v daňovej oblasti, ktoré skvalitňujú podnikateľské prostredie sú v čase hospodárskej krízy pre MSP veľmi pozitívne. Na MSP má pozitívny dopad zrýchlenie odpisovania, komponentné odpisovanie, zjednodušenie evidencie pre drobných podnikateľov, ako aj možnosť skupinovej registrácie na DPH a odpočet DPH v neskoršom zdaňovacom období bez penalizácie.

45. Zásadné zvýšenie základného imania Eximbanky a SZRB

V zmysle dopadu opatrení 5 a 6.

46. Novelizácia Zákona 561/2007.

Zmeny v zákone o investičnej pomoci, ktoré zvyšujú okruh podnikateľov, ktorí môžu žiadať o investičnú pomoc má pozitívne dopady na MSP. Zníženie minimálnej výšky investície umožní aj menším podnikom získať prostriedky určené na investičnú pomoc.

47. Posilnenie úverovej kapacity Mikropôžičkového programu

Doplnenie finančných zdrojov do Mikropôžičkového programu by viedlo k zvýšeniu dostupnosti úverov pre malých a začínajúcich podnikateľov. Tým, že je program realizovaný prostredníctvom regionálnych centier na celom území Slovenska, by sa zlepšil prístup MSP k týmto zdrojom v jednotlivých regiónoch.

48. Nová koncepcia inkubátorovej starostlivosti pre inovatívne MSP

Podpora MSP prostredníctvom siete inkubátorov uľahčí zakladanie nových podnikateľských subjektov. Podporí zakladanie nových MSP, ktoré budú schopné zareagovať na zmenené trhové prostredie ovplyvnené hospodárskou krízou.

49. Posilnenie kapacity programu podpory vzdelávania, školení a poradenstva pre vybrané skupiny záujemcov o podnikanie

Vzdelávanie záujemcov o podnikanie a poskytovanie školení a poradenstva môže pomôcť pri zakladaní MSP. Umožní podporiť nových podnikateľov pri hľadaní a využívaní trhových príležitostí. Ide o ďalšiu schému špecificky určenú na pomoc malým a stredným podnikom.

50. Realizácia schémy podpory poradenstva a vzdelávania pre podnikateľský sektor

Vzdelávacie a poradenské aktivity umožnia zvýšiť konkurenčnú schopnosť MSP.

51. Posilnenie aktivít štátneho programu „Pomoc MSP na trhu EÚ“

Úspešná realizácia a rozšírenie tohto programu štátnej pomoci realizovanej prostredníctvom Národnej agentúry malého a stredného podnikania by mala mať pozitívny dopad na MSP.

57. Poskytovanie stimulov pre výskum a vývoj vykonávaný podnikateľmi

Opatrenie podporí využívanie výskumu a vývoja podnikateľskými subjektmi. Bude mať priaznivý efekt na perspektívne inovatívne MSP, čím sa zvýši pravdepodobnosť ich úspechu v oblasti technologicko a inovačne náročných produktov.

58. Vyhlásenie verejnej výzvy a financovanie projektov programu Agentúry na podporu výskumu a vývoja - Podpora výskumu a vývoja v podnikateľskom sektore

Opatrenia Agentúry na podporu výskumu a vývoja zamerané na vlastný výskum, transfer technológií a spoluprácu s organizáciami výskumu a vývoja, podporia MSP schopné nájsť trhové príležitosti v oblasti technologicky náročnej produkcie a inovatívnych produktov.

59. Vyhlásenie verejnej výzvy a financovanie projektov programu APVV - Podpora spolupráce univerzít a SAV s podnikateľským prostredím

Opatrenie prispeje k vytváraniu národného inovačného systému v rámci ktorého by bola možná lepšia spolupráca medzi uvedenými inštitúciami a podnikateľskými prostredím. Vytvoria sa tým väčšie príležitosti pre MSP schopné konkurovať inovatívnymi riešeniami domácim aj zahraničným subjektom.

61. Vyhlásenie verejnej výzvy pre podporu projektov APVV - Podpora projektov aplikovaného výskumu v jednotlivých skupinách odborov vedy a techniky

Podpora aplikovaného výskumu v MSP umožňuje v lepšej miere využiť ich potenciál produkovať technologicky náročné tovary. Zameranie na mikropodniky zvýši dostupnosť ich zdrojov na inovatívne technológie, pretože ich vlastné zdroje na inovatívne aktivity sú v porovnaní s veľkými podnikmi značne obmedzené.

62. Realokácia finančných zdrojov Operačného programu výskum a vývoj do oblasti aplikovaného výskumu, so zameraním na zabezpečenie prepojenia výskumno – vývojovej základne s praxou.

Opatrenie je v súlade s prijatými zmenami v oblasti štrukturálnych fondov EÚ, čím Európska únia reagovala na prebiehajúcu hospodársku krízu. Presun prostriedkov do oblasti aplikovaného výskumu a prepojenia výskumno-vývojovej základne s praxou môže viesť k rýchlejším efektom, ako by tomu bolo v prípade podpory základného výskumu a všeobecnej podpory výskumu.

Opatrenia s pozitívnym dopadom na vybrané MSP

2. Zabezpečiť realizáciu PPP projektov v oblasti výstavby diaľničnej siete v plánovanom rozsahu. V prípade, že vzhľadom na nepriaznivú situáciu na finančných trhoch nebude možné realizovať projekty v plánovanom rozsahu a čase, v spolupráci s MF SR pripraviť alternatívny plán výstavby diaľnic financovaných priamo zo štátneho rozpočtu SR, v rámci schváleného deficitu rozpočtu verejnej správy.

Pozitívny vplyv bude mať na zvýšenie odbytu pre dodávateľské a subdodávateľské firmy, ktoré sa budú spolupodieľať na realizácii uvedených PPP projektov. Negatívnou stránkou opatrenia môže byť tzv. crowding-out effect v oblasti investícií, kedy dochádza k nárastu úrokových mier z dôvodu vyššieho čerpania pôžičiek do oblasti cestnej infraštruktúry v čase hospodárskej krízy.

4. Vyšpecifikovať v rámci schválených rozpočtových kapitol na rok 2009 ciele a výšku finančných prostriedkov určených na zvýšenie hospodárskeho rastu a riešenie dopadov globálnej krízy.

Z formulácie opatrenia nie sú jasné dopady na MSP. Na základe Správy o plnení opatrení vlády na prekonanie dopadov finančnej a hospodárskej krízy za I. štvrťrok 2009 (ďalej len Správa o plnení opatrení vlády) môžeme v tejto oblasti hodnotiť dopady nasledovných opatrení spadajúcich pod tento bod. 8. mil. eur pre Program vyššieho využívania biomasy a slnečnej energie v domácnostiach, ktorý môže zvýhodniť MSP podnikajúce v tejto špecifickej oblasti. Podobne môžeme hodnotiť aj opatrenie na tzv. "šrotovné", pri ktorom bola poskytnutá dotácia vo výške 15,35 mil. eur. Toto opatrenie je potrebné hodnotiť najmä v celoeurópskom rozmere, nakoľko podiel automobilov vyrobených v SR na celkovej produkcii automobilov v sledovanom období tvorí len 11,2 %, čím táto dotácia podporila najmä výrobu v zahraničí – na druhej strane však obdobné opatrenia vo väčších ekonomikách zasa podporili výrobcov (a ich subdodávateľov, kde nechýbajú podniky z radov MSP) i na Slovensku.

8. Zefektívniť aktívne politiky trhu práce a modernizáciu služieb zamestnanosti:

a, s cieľom stimulovať ponuku trhu práce presunom finančných prostriedkov do najefektívnejších nástrojov aktívnej politiky trhu práce.

b, vo väzbe na politiky trhu práce a rozpočtové možnosti a po dohode so sociálnymi partnermi, zvážiť rozšírenie zamestnaneckej prémie tak, aby zasiahla väčší počet pracujúcich s nízkymi príjmami a došlo k výraznejšiemu zníženiu ich daňového zaťaženia.

c, zabezpečiť realizáciu nasledovných národných projektov: Začleňovanie dlhodobo nezamestnaných na trh práce, Starší a trh práce, Národný systém flexiistoty, Národná sústava povolaní, Štatistické zisťovanie u živnostníkov a prognózovanie potrieb trhu práce, Hodnotenie efektívnosti aktívnych opatrení na trhu práce.

Väčšina opatrení aktívnej politiky trhu práce, ktorá pomáha pri začleňovaní uchádzačov na trhu práce, nepriamo prispieva aj k podpore MSP. Príspevok na udržanie zamestnanosti pomôže firmám ľahšie sa vysporiadať s dôsledkami hospodárskej krízy. Najviac pomáha stredným podnikom, pretože malé podniky nemôžu na pokles objednávok reagovať presunom pracovníkov medzi jednotlivými prevádzkami a zákazkami. Malé podniky preto zrejme častejšie využívajú možnosť prechodu zamestnancov na živnostenský pomer. Podmienka na

odvodové úľavy pre živnostníkov spojená s trojmesačnou nezamestnanosťou však brzdí využívanie týchto úľav. Zvýšenie odpočítateľnej položky z dani z príjmu a zvýšenie zamestnaneckej prémie zvýšilo pracujúcim čisté príjmy.

9. Zabezpečiť čerpanie prostriedkov z Fondu prispôsobenia globalizácii (Globalization adjustment fund) na podporu hromadne prepustených pracovníkov.

Opatrenie zvyšuje pripravenosť na čerpanie prostriedkov z uvedeného fondu. V prípade splnenia podmienok na čerpanie prostriedkov umožní podporiť MSP v postihnutom odvetví. Na druhej strane však spomalí a oddiali nevyhnutné zmeny v zameraní produkcie a odbytísk týchto podnikov.

12. Zabezpečiť realizáciu vzdelávania a prípravy pre trh práce s cieľom podpory zamestnanosti a rastu kvality pracovnej sily pre potreby zamestnávateľov.

Opatrenia v oblasti vzdelávania a prípravy pre trh práce na podporu zamestnanosti pomáhajú MSP prostredníctvom kvalifikovanejšej pracovnej sily, ale ich efekt sa prejaví až v neskoršom období. Úprava legislatívnych podmienok pre podporu sociálnych podnikov môže zasiahnuť do fungovania trhového mechanizmu, čo by však nemalo byť cieľom týchto podnikov.

15. Štátne tendre - verejné obstarávanie

Preferovať pri verejnom obstarávaní jednoznačne domácich dodávateľov, resp. dodávateľov, ktorých ponuky majú priaznivý dopad na obchodnú a platobnú bilanciu podľa Úradu pre verejné obstarávanie nie je možné. Opatrenie by síce zvýhodnilo niektorých domácich MSP, ale viedlo by k plytvaniu verejných zdrojov. Využívanie zrýchlených postupov pri verejnom obstarávaní neodporúčame z dôvodu väčšej netransparentnosti a rizika vyššieho klientelizmu.

16. Zintenzívnenie ofsetových programov

Ofsetové programy v sektore obrany a vnútornej bezpečnosti krajiny sú bežne využívané aj v zahraničí a ich vyššie využitie môže podporiť vybrané podnikateľské subjekty. Navrhovaný postup vytipovania subjektov na realizáciu ofsetových programov vybranými inštitúciami na rozdiel od bežne zaužívanej praxe, kedy si zahraničný víťaz tendra vyberá realizátora ofsetu, môže viesť k selektívnej podpore vybraných firiem.

17. Zavedenie systému rekreačných poukážok je komplexným a systémovým nástrojom

Opatrenie môže podporiť sektor cestovného ruchu a nadväzujúce oblasti, v ktorých pôsobí veľký počet MSP, vyvoláva však nevyhnutnosť vkladu vlastných zdrojov zamestnávateľov, čo v čase krízy môže viesť k jeho nižšiemu využívaniu. Vyvolaný dodatočný dopyt v týchto sektoroch však môže byť sprevádzaný nižším dopytom v iných oblastiach, čo môže oslabiť predpokladané multiplikačné efekty. Je dôležité, aby opatrenie bolo implementované s čo najnižšou administratívnou záťažou.

20. Zvýšiť dostupnosť a podporu infraštruktúry širokopásmového prístupu (vysokorýchlostný internet)

Opatrenie pozitívne podporí MSP pôsobiace v oblasti infraštruktúry širokopásmového prístupu. Pozitívne dopady na ostatné MSP v čase hospodárskej krízy nie je možné posúdiť. Zlepšenie dostupnosti vysokorýchlostného internetu sa môže prejaviť v dlhšom časovom horizonte.

21. Podporovať transfer inovatívnych technológii

Podpora využitia prostriedkov zo štrukturálnych fondov na transfer inovatívnych technológií má pozitívny dopad na progresívne a inovačné MSP. Úspešnosť opatrenia bude závisieť od realizácie vyčlenených finančných prostriedkov na jednotlivé projekty. Zvýhodnené budú MSP, ktoré budú mať nárok čerpať tieto prostriedky.

38. V nadväznosti na rozhodnutie Rady pre hospodárske a finančné záležitosti, vláda zváži možnosť uplatňovania znížených sadzieb DPH v určitých sektoroch.

Zníženie DPH v určitých sektoroch hospodárstva by síce podporilo MSP pôsobiace v týchto sektoroch, ale zároveň by sa znevýhodnili MSP pôsobiace v iných oblastiach hospodárstva a narušila by sa tvorba trhových cien. Navyše je realizácia tohto opatrenia v zložitých fiskálnych podmienkach hospodárstva veľmi problematická.

39. Reálne spustenie PPP projektov v oblasti výstavby diaľničnej siete ešte v prvom polroku 2009.

Spustenie PPP projektov podporí okrem firiem, ktoré sa na nich budú priamo podieľať aj MSP v nadväzujúcich sektoroch, pretože zvýši dopyt po ich produktoch.

53. Realizácia programu SLOVSEFF 2 (z fondu BIDSF)

Opatrenie by malo viesť k podpore zatepľovania bytových domov, čím sa podporí dopyt domácností v tejto oblasti. Pozitívne to ovplyvní MSP, ktoré podnikajú s činnosťami súvisiacimi so zatepľovaním bytov a nadväzujúcimi oblasťami.

54. Realizácia Programu vyššieho využitia biomasy a slnečnej energie v domácnostiach

Opatrenie prostredníctvom tohto programu podporí dopyt domácností po kotloch na biomasu a po slnečných kolektoroch, čím sa podporia MSP pôsobiace v tomto sektore a v nadväzujúcich oblastiach.

55. Územné vymedzenie rekreačných pobytov „silových zložiek“ štátnej resp. verejnej správy a nepracujúcich dôchodcov hradené zo štátneho rozpočtu výhradne na územie SR

Opatrenie pozitívne ovplyvní dopyt po rekreačných pobytoch na území SR a tým aj MSP pôsobiace v tomto sektore. Presmerovanie podpory výlučne na domáce pobyty podporí domáce MSP.

56. Program Obnovme si svoj dom

Opatrenie priamo ovplyvní MSP, ktoré sa budú podieľať na realizácii programu Obnovme si svoj dom v procese záchrany, obnovy a prezentácie kultúrnych pamiatok.

Opatrenia bez signifikantného dopadu na MSP

1. Zabezpečiť čerpanie fondov EÚ na rozpočtovanej úrovni.

a, Spracovať analýzu stavu kontrahovania a čerpania prostriedkov zo štrukturálnych fondov v programovom období 2004 až 2006, vrátane spracovania krátkodobého krízového plánu

Opatrenie má analytický charakter bez priameho vplyvu na MSP. Dopady na MSP vyplynú z úspešného zrealizovania zvyšných 13,15 % finančných prostriedkov do 30. 6. 2009 a od toho, aký podiel týchto prostriedkov pripadne na MSP.

b, Spracovať analýzu stavu príprav a čerpania prostriedkov vo všetkých operačných programoch NSRR, vrátane plánu efektívneho čerpania prostriedkov v programovom období 2007 až 2013 ako efektívneho nástroja hospodárskeho rastu.

Opatrenie má taktiež analytický charakter bez priameho vplyvu na MSP. Pozitívne dopady na MSP budú závisieť od opatrení vyplývajúcich z priebežných analýz, ktoré majú príslušné ministerstvá predkladať na základne z prijatého uznesenia vlády č. 937/2008.

3. Prehodnotiť rozpočtové ciele salda verejnej správy na roky 2009 a 2011 tak, aby Slovensko pokračovalo v ceste konsolidácie smerom k splneniu strednodobého cieľa, ale aby sa zároveň minimalizovalo riziko spomalenia ekonomického rastu z dôvodu fiškálnej politiky.

Opatrenie sa týka celkovej fiškálnej politiky a preto nie je možné jednoznačne určiť dopady na MSP. Zodpovedné fiškálne hospodárenie však má vplyv na hodnotenie krajiny investormi i finančnými trhmi, a môže sa tak prejaviť napríklad v prílive investícií či v zlacnení úverových zdrojov pre podnikateľské subjekty všeobecne.

7. Analyzovať a pravidelne informovať vládu o poskytovaní úverov bankovými inštitúciami SR.

Analytický charakter opatrenia týkajúci sa bankového sektora. Opatrenie by bolo prínosné pre MSP, ak by získané informácie boli spracúvané tak, aby mali pridanú hodnotu pre MSP a následne boli poskytované MSP.

10. Zabezpečiť realizáciu národného projektu podpory uplatnenia občanov ohrozených hromadným prepúšťaním v dôsledku globálnej finančnej krízy.

Pri danom opatrení nie je možné jednoznačne určiť dopady na MSP. Opatrenie je zamerané najmä na problémy súvisiace s pracovnou silou, čím môže pomôcť MSP nepriamo tým, že zvýši ich kvalitu prostredníctvom vzdelávania občanov a uľahčí sprostredkovanie ich zamestnania.

13. Analyzovať a pravidelne informovať vládu SR o plnení záväzkov zahraničnými a domácimi investormi o počte vytvorených miest a objeme investícií, ktorým boli udelené investičné stimuly (štátna pomoc).

Opatrenia má analytický charakter týkajúci sa podnikov, ktorým boli udelené investičné stimuly a preto nie je možné jednoznačne zhodnotiť jeho dopad na MSP. Predĺženie obdobia poskytovania štátnej podpory však môže zvýhodniť niektoré podniky na úkor iných.

18. Monitorovací výbor dopadov globálnej krízy na podnikateľov.

Pozitívom opatrenia je vytvorenie priestoru pre širšiu diskusiu k opatreniam súvisiacim s hospodárskou krízou.

22. Presun zdrojov základného výskumu do aplikovaného výskumu a na inovácie.

Pozitívne efekty zo zdrojov vynaložených v základnom aj aplikovanom výskume sa vo veľkej miere môžu prejaviť až s dlhším časovým odstupom. Presun zdrojov zo základného do aplikovaného výskumu síce môže podporiť vyššie využitie výskumu v praxi, napriek tomu však v období hospodárskej krízy toto opatrenie zrejme nebude mať výrazný vplyv na MSP. V strednodobom horizonte môže mať toto opatrenie pozitívne vplyvy.

23. Prerokovať s EK možnosť realokácie zdrojov v rámci OP KaHR

Pri danom opatrení nie je možné jednoznačne určiť dopady na MSP. Tie budú závisieť od konkrétnych presunov finančných prostriedkov v rámci OP KaHR pokiaľ by k nim došlo a od toho, či budú oblasti s vyššou aktivitou MSP uprednostnené na úkor iných.

24. Prerokovať otázku financovania jednotlivých projektov, na ktoré je možné získať finančné prostriedky z európskych zdrojov so Slovenskou bankovou asociáciou

Pri danom opatrení nie je možné jednoznačne určiť dopady na malé a stredné podniky. Spolufinancovanie jednotlivých projektov zo štrukturálnych fondov EÚ zo strany bánk môže zvýšiť šancu niektorých MSP na získanie finančných prostriedkov.

26. Aktívne sa podieľať na rokovaniach rady ES k zjednodušeniu postupov pre urýchlenie realizácie programov financovaných z Kohézneho fondu, štrukturálnych fondov alebo z Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka s cieľom posilniť investície do infraštruktúry a energetickej efektívnosti.

Pri danom opatrení nie je možné jednoznačne určiť dopady na malé a stredné podniky. Závisia od výsledkov konkrétnych rokovaní, ktoré presahujú národnú úroveň.

28. Významnou mierou vplývať na dodávateľov elektriny, plynu a tepla, aby svoje produkty ponúkali za primerané ceny

Regulácia dodávateľov elektriky, plynu a tepla prebiehala bez ohľadu na hospodársku krízu a otázky súvisiace s primeranými cenami prebiehajú neustále. Pri danom opatrení nie je možné jednoznačne určiť dopady na malé a stredné podniky, vysoké náklady na energie však často vystupujú medzi najviac negatívne hodnotenými ukazovateľmi konkurencieschopnosti v SR.

29. Preverenie oprávnenosti výšky poplatkov v prenosových a distribučných sústavách a v prepravných a distribučných sieťach

Oprávnenosť výšky poplatkov je nevyhnutné sledovať bez ohľadu na hospodársku krízu. Dopady na MSP budú závisieť od konkrétnych nových cenových návrhov a od ich posúdenia príslušnými orgánmi.

30. Zvážiť vytvorenie podmienok pre zavedenie regulácie dodávok elektriny a plynu mimo segmentu domácností na nevyhnutý čas.

Vzhľadom na pozastavenie sledovania opatrenia neočakávame žiadne negatívne vplyvy na MSP súvisiace s reguláciou dodávok elektriny a plynu.

31. Zvýšenie domácej spotreby zabezpečiť z domácich zdrojov - dostavba Mochoviec 3,4, rekonštrukcia a výstavba tepelných elektrární a PPC

Pri danom opatrení nie je možné jednoznačne určiť dopady na malé a stredné podniky. Výstavba takéhoto rozsahu však zrejme vytvorí priestor pre mnohých subdodávateľov z radov MSP.

32. Znižovanie energetickej náročnosti a zvyšovanie energetickej efektívnosti, zriadenie programu na podporu energetickej efektívnosti

Pri danom opatrení nie je zatiaľ možné jednoznačne určiť dopady na malé a stredné podniky.

33. Aktívne sa podieľať na vypracovaní a presadzovaní stanovísk SR v rámci Rady ku legislatívnym návrhom Akčného plánu pre energetickú bezpečnosť a solidárnosť, týkajúcich sa energetickej bezpečnosti a energetickej efektívnosti.

Pri danom opatrení nie je zatiaľ možné jednoznačne určiť dopady na malé a stredné podniky.

34. V súlade s cieľom zvyšovania energetickej efektívnosti a znižovania energetickej náročnosti v Slovenskej republike zabezpečiť financovanie Programu energetickej efektívnosti.

Pri danom opatrení nie je zatiaľ možné jednoznačne určiť dopady na malé a stredné podniky.

35. V prípade dosiahnutia dohody s Európskym parlamentom zabezpečiť transpozíciu a implementáciu Smernice o podpore energie z obnoviteľných zdrojov energie.

Z hľadiska dlhodobých cieľov nie je zatiaľ implementácia tejto smernice pre dopady na MSP v čase hospodárskej krízy významná.

40. Maximalizácia čerpania fondov EÚ.

Pri danom opatrení nie je možné jednoznačne určiť dopady na malé a stredné podniky, keďže sa týka celkového využívania štrukturálnych fondov EÚ.

52. Pilotný projekt – Energetická efektívnosť vo verejných budovách (z fondu BIDSF)

Opatrenie sa týka verejnej správy a nemá priamy dopad na MSP.

60. Vyhlásenie a financovanie výzvy v programe APVV - Podpora ľudského potenciálu v oblasti výskumu a vývoja a popularizácia vedy

Opatrenie môže pomôcť MSP v oblasti výskumu a vývoja v závislosti od konkrétnych podmienok výzvy.

5. Návrhy ďalších podporných opatrení pre MSP

Viaceré už prijaté opatrenia Vlády SR na zmiernenie dopadov hospodárskej krízy majú pozitívny dopad na malé a stredné podniky. Pri prijímaní nových opatrení by mala byť

sledovaná jasná logika a filozofia s cieľom zabezpečiť efektívnu podporu malým a stredným podnikom zo strany vlády a verejných inštitúcií.

Filozofia prijímania ďalších opatrení

V prípade snahy o ďalšiu podporu malých a stredných podnikov by nové opatrenia mali mať nasledujúce charakteristiky:

- zvyšovať flexibilitu na trhu,
- byť systémové a dlhodobé,
- neposkytovať selektívne zvýhodnenia,
- podporiť tvorbu zdrojov v súkromnom sektore.

Súčasnú hospodársku krízu, ktorej dopad sme pocítili najmä kvôli vysokému napojeniu na zahraničné trhy, nie je Slovensko schopné prekonať samo. Je však možné vytvoriť na trhu flexibilné prostredie pre podnikateľov a osobitne pre malé a stredné podniky, aby sa dokázali prispôsobovať dopadom krízy. Flexibilitu v tomto vyjadrení je možné chápať v troch rovinách. V rovine časovej, finančnej a byrokratickej jednoduchosti začatia podnikania. V rovine administratívnej nenáročnosti vedenia podnikania, vymožiteľnosti zmluvných vzťahov a minimalizácie obmedzení a zásahov zo strany štátu. A v rovine jednoduchosti skončenia podnikania a rýchlosti konkurzných konaní.

Rok 2009 a pravdepodobne aj rok 2010 bude rokom reštrukturalizácie hospodárstva, rokom krachov a vnútorných ozdravovaní podnikov. Malé a stredné podniky sú, napriek svojej schopnosti rýchlejšie sa prispôsobiť zmeneným podmienkam, vystavené vysokému riziku zániku a finančných problémov znásobených sťaženým prístupom k úverom. Napriek tomu práve sektor malých a stredných podnikov má najvyšší potenciál rýchlo reagovať na výkyvy a efektívne vypĺňať vznikajúce medzery na trhu. Zvýšenie flexibility na trhu umožní rýchlejšiu reštrukturalizáciu hospodárstva a prispôsobenie sa novým podmienkam.

Je potrebné výrazne odlišovať opatrenia s krátkodobým efektom od opatrení systémových a dlhodobých. V krátkodobom horizonte môžu určité opatrenia odvrátiť neželané dopady, avšak v strednodobom horizonte prinesú ešte vyššie riziká krachu podnikov a rastu nezamestnanosti. Systémové opatrenia naopak nedokážu priniesť okamžitý efekt, avšak v strednodobom a dlhodobom horizonte podporujú ozdravenie hospodárstva, príchod nových investícií na Slovensko, vyššiu inovatívnu činnosť podnikov, rast produktivity práce, reálnej mzdy a tým aj rast dopytu a zamestnanosti.

Rizikom, ktorému sa je potrebné vyhnúť pri prijímaní ďalších opatrení je selektívne zvýhodňovanie vybraných odvetví či dokonca podnikov. Zvýhodnené odvetvie následnej odčerpáva dopyt z ostatných odvetví. Vysokým rizikom pre malé a stredné podniky je selektívne zvýhodňovanie veľkých podnikov. Veľké podniky majú výhodu nižších nákladov z rozsahu, väčšej vyjednávacej sily a ľahšiemu prístupu ku kapitálu. Ich ďalšie zvýhodňovanie či selektívna podpora by viedli ku komparatívnemu znevýhodneniu malých a stredných podnikov, ďalšiemu zhoršeniu ich vyjednávacej pozície a crowding out efektu pri bankových úveroch.

Často podceňovaným rizikom je nahrádzanie súkromného dopytu vládnymi výdavkami a financovaním rozvojových projektov rôzneho druhu. Robert Joseph Barro, svetovo uznávaný ekonóm z Harvadu, zaoberajúci sa teóriami ekonomického rastu, vypočítal, že krátkodobá hodnota multiplikátora verejných výdavkov je nižšia ako 1, konkrétne blízka hodnote 0,9. Z dlhodobého hľadiska sa dokonca blíži hodnote 0,3. V praxi to znamená, že verejné výdavky nielenže nemultiplikujú hospodársky rast, ale ho dokonca znižujú. Oproti tomu súkromné investície a spotreba realizovaná na základe preferencií jednotlivcov dokážu udržateľne podporovať hospodársky rast. Odporúčania teda vedú k aplikovaniu filozofie ponechania viac zdrojov súkromnému sektoru.

Odporúčania OECD

Organizáciu pre hospodársku spoluprácu a rozvoj organizovala 26. – 27. marca 2009 v Turíne Okrúhly stôl o vplyve globálnej krízy na malé a stredné podniky, o financovaní podnikania a o politickom prístupe k súčasným problémom. V rámci záverov konferencie boli formulované konkrétne odporučenia pre podporu malých a stredných podnikov zo strany vlád. Asistencia verejných autorít by sa pritom mala týkať najmä zlepšenia cash-flow, uľahčenia prístupu k úverom, podpory investícií, podpory služieb pre podnikateľov, zapojenia malých a stredných podnikov do navrhovania príslušných politík a podpory dostupnosti a šírenia včasných informácií.

Vlády by mohli uľahčiť malým a stredným podnikom cash flow a pracovného kapitálu prostredníctvom takých opatrení, ako sú zrýchlené odpisy, daňové opatrenia, factoring pohľadávok a skrátenie oneskorení svojich platieb. Napríklad niektoré vlády by mohli skrátiť meškanie svojich platieb aj o desať dní. Zadávanie verejných zákaziek by malo byť viac systematické a využívané ako nástroj na podporu výskumu, vývoja a výroby inovačných výrobkov a služieb na základe zmlúv s malými a strednými podnikmi (najmä v oblasti životného prostredia, energetiky a IT oblasti).

Potrebné je tiež uľahčenie prístupu malých a stredných podnikov k úverom. Vlády bežne využívajú záručné programy, problém však tkvie v ich aplikovaní v bankovom sektore. Na uľahčenie prístupu k bankovým úverom pre malé a stredné podniky by vlády mohli preskúmať možnosti vystupovania v úlohách úverových sprostredkovateľov. Preskúmané by tiež mali byť možnosti revízie Basel 2 s cieľom zlepšiť úverovanie malých a stredných podnikov.

Pri podpore investícií smerujú odporúčania k využívaniu nástrojov zameraných na zvýšenie ponuky rizikového kapitálu. Verejné akciové fondy môžu pomôcť urýchliť a využiť poskytovanie súkromného rizikového kapitálu. Vlády by mohli zvýšiť verejný kapitál v súkromných fondoch rizikového kapitálu aby zabránili úplnému zrúteniu nového rizikového kapitálu a následným dôsledkom na začínajúce a inovatívne malé a stredné podniky.

Ďalšie odporúčania smerujú k podpore podnikateľských služieb a zapojeniu malých a stredných podnikov do navrhovania príslušných politík. Vlády by v rámci pomoci malým a stredným podnikom mali zlepšiť svoje informačné služby pre MSP. Mohli by tiež asistovať malým a stredným podnikom, resp. ich združeniam a organizáciám pri rokovaní s bankami a inými finančnými sprostredkovateľmi. Podpora MSP v čase krízy by mala byť realizovaná prostredníctvom vzdelávacích programov zlepšujúcich manažérske schopnosti MSP. Malé a stredné podniky by sa mali podieľať na návrhu príslušných politík od samého začiatku, aby

bolo zabezpečené pochopenie a rešpektovanie ich potrieb. Vlády by tiež svoje opatrenia a ich účinnosť mali pravidelne konzultovať s malými a strednými podnikmi a prispôsobovať ich tak, aby im umožnili prežiť.

Taktiež je potrebné podporiť malé a stredné podniky včasnými a konkrétnymi údajmi o dostupných možnostiach financovania. Uverejňovanie výsledkov prieskumu bankových pôžičiek sa javí ako príklad dobrej praxe, najmä ak je prieskum možné rozšíriť aj na všetky ostatné zdroje financovania dostupné pre malé a stredné podniky. Vlády by tiež mohli zvážiť tlak na zvýšenie transparentnosti v bankových úveroch a ich dostupnosť podľa veľkosti podniku. Jedným z dobrých príkladov je tiež projekt „Vysvedčenie z financovania malých a stredných podnikov“ založený na rôznych pozorovacích metódach, aby sa dosiahol obraz v reálnom čase o financovaní MSP a aby bolo možné skoro zachytiť varovné signály.

Opatrenia na podporu domáceho dopytu

S cieľom spracovať prehľad opatrení, ktoré môžu napomôcť i MSP, poverila vláda Ministerstvo hospodárstva spracovaním Stratégie vývoja domáceho dopytu ako hlavného stimulačného predpokladu pre budúce podnikateľské prostredie a nástroje na riešenie dopadov globálnej svetovej recesie. Táto stratégia má byť predložená na rokovanie vlády SR do 30. septembra 2009.

Opatrenia na sledovanie dopadov hospodárskej krízy na MSP

Závery, ktoré je možné vyvodiť zo sledovaných štatistických ukazovateľov, jednoznačne preukazujú, že dosahy hospodárskej krízy na MSP v Slovenskej republike ešte nedosiahli svoj vrchol. Z tohto dôvodu bude treba i naďalej monitorovať dopady hospodárskej krízy na malé a stredné podniky.

Navrhuje sa, aby vláda i naďalej sledovala dopady hospodárskej krízy na MSP. Je vhodné prispôsobiť termín predkladania takejto správy termínom publikovania aktuálnych dát o Slovenskej republike Štatistickým úradom SR, resp. poveriť ŠÚ SR podrobnejším a čo najdostupnejším zberom a vyhodnocovaním dát, potrebných pre tento typ analýzy.

Záver

Analýza vývoja dopadov hospodárskej krízy na MSP poskytla vo svojich častiach pohľad na východiskový stav MSP pred krízou, zdroje krízy a signifikantné rizikové faktory. Ďalej bol analyzovaný vývoj a priebeh dopadov krízy na MSP indikovaný zmenami v dostupných štatistických údajoch ale aj výsledkami z primárneho zberu dát dotazovaním malých a stredných podnikov. Na záver boli zhodnotené dopady protikrízových opatrení na MSP a ponúknuté ďalšie odporúčania podpory MSP na základe záverov OECD.

V období pred začiatkom hospodárskej krízy (pred 4. kvartálom 2008) sa podieľali malé a stredné podniky na zamestnanosti na úrovni 69,7 %. Vytvárali 55,3 % zisku a 41,4 % hrubej produkcie nefinančných korporácií. Ich význam v hospodárstve bol prezentovaný aj 54,2 % podielom na tvorbe pridanej hodnoty nefinančných korporácií. V štvrtom kvartáli 2008 sa začala kríza pomaly prejavovať na poklese uvedených indikátorov v absolútnych číslach. V prvom kvartáli 2009 pocítili malé a stredné podniky tvrdý dopad poklesu exportu a dopytu vo všeobecnosti. To sa prejavilo na prepade ich ziskovosti, hrubej produkcie a tvorby hrubého fixného kapitálu. Makroekonomický odraz Slovensko pocítilo na úrovni poklesu HDP a zamestnanosti.

Exportujúce firmy budú zasiahnuté krízou vo väčšej miere ako firmy orientované na domáci trh. To platí tiež v prípade, že firma nepredáva do zahraničia priamo, ale jej produkcia vstupuje do exportu sprostredkovane cez jej odberateľov. Ohrozenejšie sú tiež MSP, ktoré sa orientujú na luxusné statky a služby. To isté platí aj pri poskytovaní služieb na medzipodnikovom trhu, ktoré nie sú nevyhnutné na zabezpečenie prevádzkovania hlavnej činnosti odberateľa. Podniky, ktoré sa rozhodli pre dlhodobé investície v posledných rokoch, na základe predchádzajúceho pozitívneho hospodárskeho vývoja, budú mať tak isto značnejšie problémy ako firmy realizujúce investície s kratšou očakávanou návratnosťou.

Okrem poklesu dopytu a tržieb sú malé a stredné podniky ohrozené aj zhoršením prístupu k úverom. V druhom polroku 2008 podstatne sprísnilo úverové štandardy malým a stredným podnikom 14,5% bánk, čiastočne sprísnilo až 75,3 % bánk. Banky boli opatrné najmä pri dlhodobých úveroch, keď vykázalo podstatné sprísnenie 56,9 % bánk a čiastočné sprísnenie 35,7 % bánk. Z hľadiska očakávaní na prvý polrok 2009 by malo prísť k ďalšiemu podstatnému sprísneniu úverových štandardov pre malé a stredné podniky u viac ako štvrtiny bánk. Ich čiastočné sprísnenie predpokladá skoro 30 % bánk.

Analytické informácie potvrdzuje aj reprezentatívny prieskum o stave a názoroch malých a stredných podnikov, vykonaný pre účely tohto materiálu. Hospodárska kríza sa podľa výsledkov tohto prieskumu negatívne dotýka veľkej väčšiny slovenských podnikov bez rozdielu, pričom jej dopady nabrali najsilnejšiu dynamiku začiatkom tohto roka. Hlavnými negatívnymi dopadmi sú najmä úbytok objednávok a s ním spojený pokles príjmov, či zhoršovanie platobnej disciplíny a postupný prechod od druhotnej až k prvotnej platobnej neschopnosti.

Pomerne optimisticky však vyznievajú očakávania MSP z pohľadu odhadovaného trvania hospodárskej krízy. Len 23 % podnikov očakáva, že dopady krízy potrvajú dlhšie ako jeden rok (od času uskutočnenia prieskumu); takmer rovnaká časť (19 %) podnikateľov však očakáva, že dopady krízy doznejú v najbližších dvanástich mesiacoch. Až 60 percent

podnikov však očakáva, že rok 2009 pre nich bude znamenať rok poklesu, pričom 6 % MSP uvádza, že v tomto roku budú musieť bojovať s hrozbou bankrotu. Optimistickejšie ako analytický pohľad na základe dát však vyznieva postoj MSP k zhoršeniu prístupu k finančným zdrojom – iba necelá tretina z nich považuje túto oblasť za akútne problematickú, pričom najviac ohrozené sa cítia exportujúce podniky, pre ktorá však vláda v tejto oblasti podnikla niekoľko krokov napríklad prostredníctvom Exportno-importnej banky, či Národnej agentúry pre rozvoj malého a stredného podnikania.

Dopad protikrízových opatrení Vlády SR na malé a stredné podniky je možné hodnotiť prevažne pozitívne. 25 opatrení pôsobí pozitívne na väčšinu MSP a plošne zlepšuje podmienky na prekonanie krízy. Ide najmä o opatrenia v oblasti zvýšenia dostupnosti úverových prostriedkov a zlepšenia podnikateľského prostredia. Pozitívne je možné hodnotiť tiež opatrenia v daňovej oblasti, týkajúce sa odpisovania majetku, zjednodušenia daňovej evidencie a skupinovej DPH. Priaznivý dopad na MSP má aj väčšina opatrení aktívnej politiky trhu práce. 17 opatrení na jednej strane zvýhodňuje a podporuje určitú skupinu alebo sektor MSP. Žiadne z opatrení, ktoré vláda prijala, nemá významný negatívny dopad na všetky MSP a približne jedna tretina opatrení je bez významného dopadu na MSP.

V prípade snahy o ďalšiu podporu malých a stredných podnikov by nové opatrenia mali zvyšovať flexibilitu na trhu, byť systémové a dlhodobé, neposkytovať selektívne zvýhodnenia a nechávať viac zdrojov súkromnému sektoru. Konkrétne návrhy boli predstavené OECD v Turíne pri Okrúhlom stole o vplyve globálnej krízy na malé a stredné podniky. Asistencia verejných autorít by sa mala týkať najmä zlepšenia cash-flow, uľahčenia prístupu k úverom, podpory investícií, podpory služieb pre podnikateľov, zapojenia malých a stredných podnikov do navrhovania politík a podpory dostupnosti a šírenia včasných informácií.

Závery, ktoré je možné vyvodiť z predloženej analýzy preukazujú, že dosahy hospodárskej krízy na MSP v Slovenskej republike ešte nedosiahli svoj vrchol. Z tohto dôvodu je potrebné i naďalej monitorovať dopady hospodárskej krízy na malé a stredné podniky.